

Till

Nacka tingsrätt
Mark- och miljödomstolen

18 september 2020

Skickas endast med e-post: mmd.nacka.avdelning3@dom.se

Mål nr M 1785-20; ansökan om tillstånd till utrivning av del av vattenanläggning m.m. i Järleån vid Järle kvarn, Nora kommun; bemötande

Naturvårdsverket hänvisar till föreläggande från mark- och miljödomstolen den 22 juni samt 18 augusti 2020 (aktbil 60 och 68) enligt vilka Naturvårdsverket har förelagts att bemöta inkomna yttranden.

Yttranden i målet har inkommit från myndigheterna SMHI (aktbil 15), Länsstyrelsen Örebro län (aktbil 35), Samhällsbyggnadsnämnden Bergslagen (aktbil 46), Nora kommun (aktbil 54-55 och 57-58) samt Riksantikvarieämbetet (65-67). Trafikverket (aktbil 16) har meddelat att man inte har något att erinra i målet. MSB, Myndigheten för Samhällsskydd och beredskap (aktbil 9), Havs- och vattenmyndigheten (aktbil 11) och Transportstyrelsen (aktbil 13) har meddelat att man avstår från att yttra sig.

Vidare har inkommit yttranden från Jerle Stadsförening (aktbil 27), Nora biologiska förening (aktbil 34), Hembygdsföreningen Noraskog (aktbil 45), Örebro läns hembygdsförening (aktbil 48), Örebro läns museum (aktbil 49), Svenska industriminnesföreningen (aktbil 50), Lindesbergs hembygdsförening (aktbil 51), Vattenhistoriskt Nätverk (aktbil 52) samt Älvräddarnas Samorganisation (aktbil 59).

Enskilda som yttrat sig i målet är [REDACTED] (aktbil 17), [REDACTED] (aktbil 19), [REDACTED] (aktbil 20), [REDACTED] (aktbil 21), [REDACTED] (aktbil 23, 39 och 42), [REDACTED] (aktbil 24), [REDACTED] (aktbil 25), [REDACTED] (aktbil 28), [REDACTED] (aktbil 29), [REDACTED] (aktbil 30), [REDACTED] (aktbil 47 och 53) samt [REDACTED] (aktbil 56).

De yttranden som inkommit har sammanfattats i Bilaga 1 och kommenteras där mer specifikt. I denna bemötandeskrift redovisas och bemöts sammanhållet de huvudsakliga frågor och synpunkter som framkommit i målet.

1. Inledning

Naturvårdsverkets planerade åtgärder vid Järle kvarn har utretts under lång tid och omfattande samråd och utredningar har genomförts. Syftet med ansökan, och som resulterat i den valda utformningen av åtgärderna, är att förbättra vattenmiljöförhållandena i området genom att åstadkomma fria vandringsvägar förbi Järle kvarn samtidigt som de mycket höga kulturmiljövärden som området hyser idag bevaras. Åtgärderna behövs även för att rusta upp de skyddsvärda anläggningarna samt för att höja säkerheten och avbördningsförmågan, dvs möjligheten att på ett säkert sätt leda vatten förbi Järle kvarn.

Den debatt som ägt rum och de yttranden som inkommit i målet rörande Naturvårdsverkets planerade åtgärder ger intrycket av att det är fråga om stora förändringar av områdets karaktär, med betydande ingrepp i kulturmiljön. Naturvårdsverket ser det som olyckligt att denna beskrivning har fått ett sådant genomslag.

Området kring Järle kvarn är värdefullt ur såväl kulturmiljö- som naturmiljösynpunkt och det finns ingen avsikt att förändra detta förhållande. Naturvårdsverket vill tvärtom bidra till att förstärka dessa värden på kort och lång sikt. Frågan om hur anläggningarna vid Järle kvarn kan anpassas för att tillgodose de höga naturvärden som finns i Järlelån utan att detta samtidigt innebär ett oacceptabelt ingrepp i kulturmiljön och anläggningarna har utretts och många olika alternativa lösningar har diskuterats. I dessa utredningar har det varit centralt att hitta en lösning som tillgodoser både behovet av att säkerställa att anläggningarna blir passerbara för den vattenlevande faunan och behovet av att bevara och för framtiden skydda de höga kulturmiljövärden som anläggningarna och miljön kring dessa utgör samt att platsen även i framtiden ska vara ett attraktivt besöksmål för allmänheten. Det har även varit av stor vikt för Naturvårdsverket att hitta en lösning som innebär att den vattenverksamhet som idag bedrivs vid anläggningen i form av reglering av vattenytan uppströms dammen och behovet av kontinuerligt underhåll av dammluckorna ska upphöra.

Naturvårdsverket har konstaterat att den nu valda lösningen är den som totalt sett bäst tillgodoser behovet av en fungerande fiskvägslösning och behovet av att säkerställa och skydda områdets kulturmiljövärden. Denna lösning innebär också att samtliga kulturhistoriskt värdefulla byggnader och anläggningar behålls och att det långsiktiga skyddet för dessa anläggningar och byggnader förstärks. Alla åtgärder kommer att ske i samråd med kulturmiljöexpertis och anpassas efter förhållandena på platsen. Den mest påtagliga konsekvensen av åtgärderna är att gränsen mellan strömmande vatten och plan vattenspegel kommer att förskjutas från dammbyggnaden. Åtgärderna innebär dock inte att hela den nuvarande vattenspegeln kommer att försvinna utan det är främst ett område om 30 meter uppströms dammen som påverkas, där vattenmiljön blir en strömmande sträcka. Nivån på vattenytan i dammen uppströms denna sträcka sänks också något i förhållande till dagens vattennivåer.

Ansökan omfattar sammanfattningsvis följande åtgärder:

- I befintlig dammkonstruktion tas luckorna bort, inklusive balkarna mellan dessa luckor samt även de betongfundament som utgör trösklarna i utskovsluckorna. Detta innebär att möjligheten att bedriva aktiv reglering av vattennivån i dammen upphör, men i övrigt kommer dammkonstruktionen/bron att finnas kvar och förstärkas.
- Grävning och utläggning av sten i åfåran ca 30 m upp- respektive nedströms anläggningen för att åstadkomma ett estetiskt tilltalande vattendrag samt en fungerande fiskvandringssväg.
- Erosionsskydd vid befintliga kulturhistoriskt värdefulla byggnader och anläggningar, dvs längs kvarnbyggnaden, dammpelaren samt längs vänster strand uppströms dammen. Detta är skyddsåtgärder för att säkerställa bevarandet av de äldre anläggningsdelarna inför framtiden. Som framgår nedan kommer erosionsskyddet vid kvarnbyggnaden att delvis utformas som ett stenmurverk.

De planerade åtgärderna kommer att bidra till en säkerhetshöjning och upprustning av området som helhet. Som tidigare påtalats, men som Naturvårdsverket återigen vill understryka, kommer alla tillståndsgivna åtgärder samt även de övriga åtgärder som vidtas i området (t ex detaljutformning av räcke, materialval, skyltning m m) att ske i samråd med länsstyrelsen och med stöd av antikvarisk expertis, för att gestaltningen ska anpassas på lämpligt sätt med hänsyn till kulturmiljön i området. Som närmare beskrivs i en fördjupad rapport från Norconsult, se [Bilaga 2](#), är det fråga om en anläggning som har byggts om och förändrats genom åren och där det i vissa delar föreligger ett påtagligt behov av renovering. Senast under sommaren 2020 har tillfälliga förstärkningsarbeten skett av brobanan och ett skyddsräcke uppförts.

Med hänsyn till de önskemål som framförts i yttrandena godtar Naturvårdsverket utöver tidigare åtaganden även att

- anlägga ny intagskanal/träränna vid kvarnbyggnaden som ersättning för den nuvarande trärännan,
- utföra nytt erosionsskydd vid kvarnbyggnaderna i form av stenmurverk, se illustration i Bilaga 2, avsnitt 2.2.5, samt
- uppföra nytt broräcke i gjutjärn.

Nedanstående figurer är hämtade från den tekniska beskrivningen i ansökan, och det framgår att den framtida utformningen skiljer sig i begränsad omfattning från dagens förhållanden, i synnerhet i fråga om påverkan på anläggningsdelar över vattenytan. Trärännan kommer som nämnts ovan att vara kvar med en något ändrad placering, vilket inte framgår av bild 2, men däremot av bild 3 (motsvarar Figur 12 i Bilaga 2).

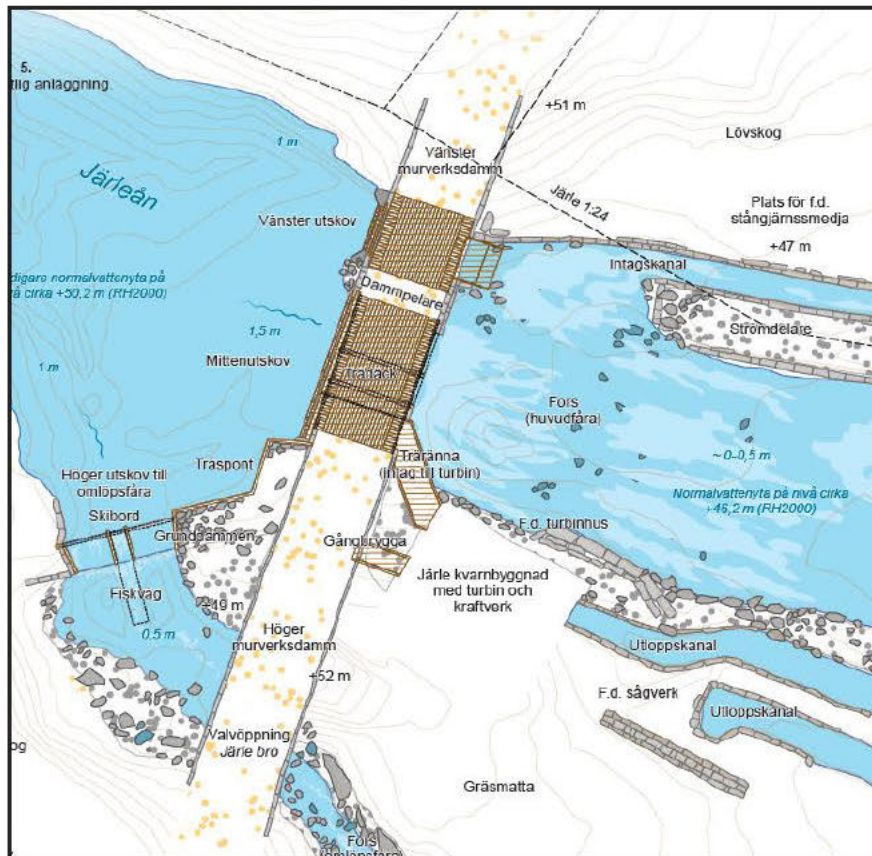

Bild 1 Befintlig utformning, Figur 5 från den tekniska beskrivningen

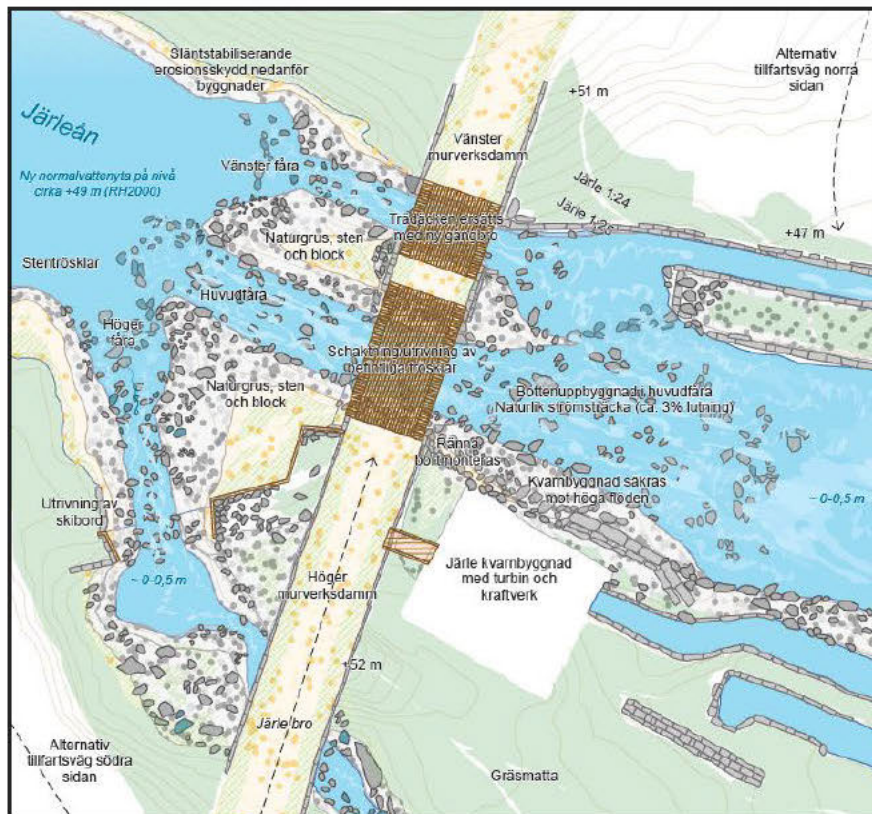
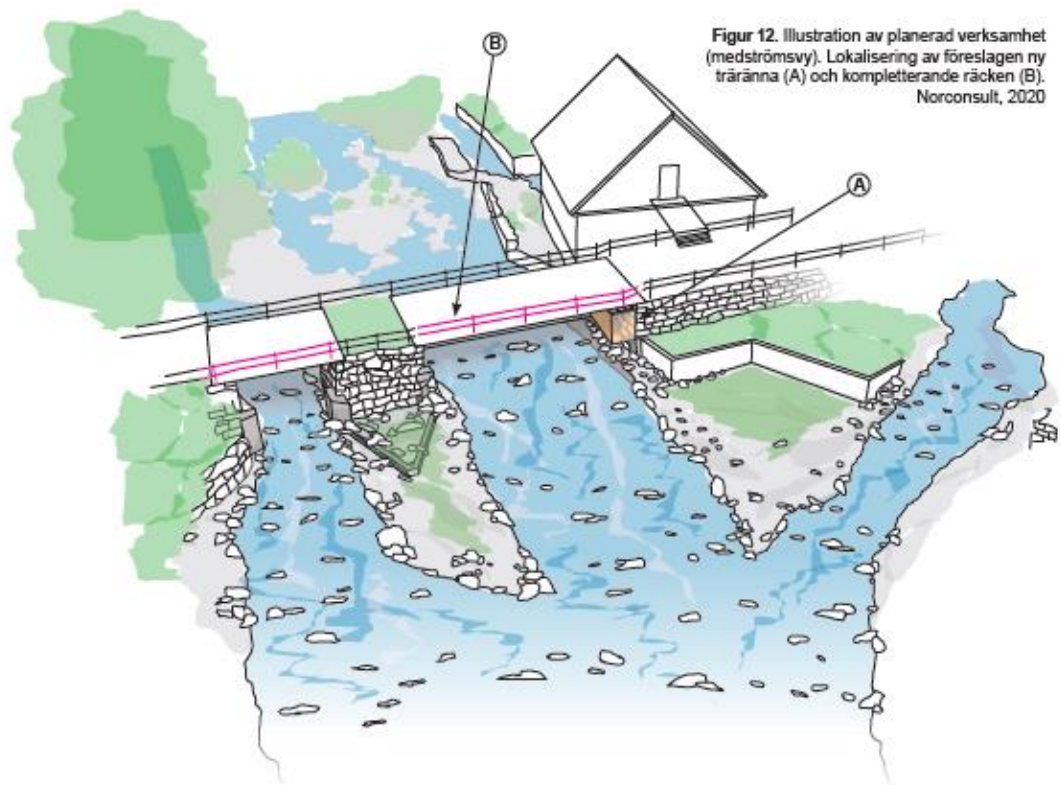

Bild 2 Planerad gestaltning, Figur 10 i tekniska beskrivningen

Figur 12. Illustration av planerad verksamhet (medströmsvy). Lokalisering av föreslagen ny träränna (A) och kompletterande räcken (B).
Norconsult, 2020

Bild 3 Planerad gestaltning (Figur 12 i Bilaga 2)

2. Allmänt om inkomna synpunkter

Av inkomna yttranden framgår att det finns en stor oro för hur de ansökt åtgärderna kommer att påverka områdets höga kulturmiljövärden. Merparten av de som yttrat sig anser att åtgärderna kommer att innebära ett oacceptabelt intrång i kulturmiljön och motsätter sig därför att tillstånd meddelas.

Som utvecklats ovan delar inte Naturvårdsverket denna uppfattning utan anser att åtgärderna är förenliga med kulturmiljövärdena och bidrar till att bevara dessa genom att förstärka befintliga anläggningar. Järle kvarn har förändrats under årens lopp och en strömmande vattenfåra an knyter historiska förhållanden samtidigt som byggnader för tillvaratagande av vattenkraften bibehålls. Området är utpekad som riksintresse för naturvården såväl som för kulturmiljövården och åtgärderna har utformats som en avvägning mellan dessa två intressen.

Flera av de som yttrat sig anser att Naturvårdsverket istället borde ha valt en fiskvägslösning som innebär att luckorna och dämningen bibehålls, bl a Nora kommun utvecklar detta och har tagit fram skisser med alternativa lösningar. Som närmare utvecklas nedan anser Naturvårdsverket att den valda lösningen med utrivning av luckorna i dammen sammantaget är en bättre lösning, och förenlig med miljöbalkens bestämmelser. Det är inte fråga om att inom ramen för nu aktuell prövning väga alternativa förslag mot det nu ansökt, utan att bedöma konsekvenser av vald utformning. I Norconsults kompletterande rapport, Bilaga 2, framgår mer i detalj de överväganden som gjorts inför vald ombyggnad.

Några av de som yttrat sig är oroliga över hur brokonstruktionen påverkas av de sökta åtgärderna och att grundvattenförhållanden uppströms dammen kommer att påverkas negativt när vattenytan sänks av. Flera anser att förekomsten av och påverkan på fornlämningar inom det område som berörs av sökta åtgärder behöver utredas närmare.

Naturvårdsverkets uppfattning i detta avseende är att det föreligger ett fullt tillräckligt underlag för att kunna göra en teknisk bedömning av planerade åtgärder och konsekvenserna av dessa. Av Bilaga 2 framgår de byggnadstekniska förutsättningarna mer i detalj. Det är fråga om utrivning och restaurering av en damm med tillämpning av konventionella metoder och tekniker och det finns god kunskap om förhållandena på platsen. Hur hänsyn ska tas till fornlämningar prövas enligt kulturmiljölagstiftningen.

Nedan bemöter Naturvårdsverket inledningsvis de synpunkter som framförts rörande påverkan på kulturmiljövården och i samband med detta även Riksantikvarieämbetets och länsstyrelsens yttranden mer i detalj. Därefter kommenteras vissa ytterligare sakfrågor, men i övrigt hänvisas till Bilaga 1.

3. Påverkan på kulturmiljö och avvägning mellan kulturmiljö- och naturvårdsintressen

3.1 Avvägning mellan riksintressen

Riksantikvarieämbetet (RAÄ) har i sitt yttrande framfört bedömningen att sökta åtgärder medför en påtaglig skada på riksintresset för kulturmiljövården. Av RAÄ:s yttrande framgår att myndighetens bedömning utgår från att de planerade åtgärderna innebär omfattande fysiska ingrepp i den befintliga kulturmiljön. Även länsstyrelsen har efterfrågat ytterligare information om påverkan på riksintressen.

Den bedömning och avvägning som Naturvårdsverket gjort när det gäller avvägningen mellan de två olika riksintressen som gäller för området, dvs riksintresset för naturmiljövården Järleån samt riksintresseområdet för kulturmiljövården Bondebyn-Järle-Yxe redovisas i avsnitt 9 i MKB:n. Här framgår att anläggningen idag medför en skada för naturvårdsintresset och att det inte föreligger någon långsiktigt tryggad ekologisk utveckling av de värden som riksintresset för naturmiljövården avser att skydda. Planerad verksamhet innebär att en nödvändig miljönytta tillkommer Järleån. Den fria vandrigen för öring är av central betydelse för den biologiska mångfaldens långsiktiga bevarande i vattendraget, och därmed själva kärnvärdet i riksintresseområdet. Den uppdämda vattenytan eller regleringen av Järleån, som är de aspekter som skulle kunna påverkas negativt av ansökta åtgärder har däremot inte pekats ut som kärnvärde för riksintresseområdet för kulturmiljövården. De positiva konsekvenserna för naturvården bedöms därför sammantaget överstiga betydelsen av planerade ingrepp i kulturmiljövården.

Naturvårdsverket anser inte att det är fråga om en påtaglig påverkan på riksintresset för kulturmiljövården, eller att RAÄ på ett rättvisande sätt beskriver påverkan under

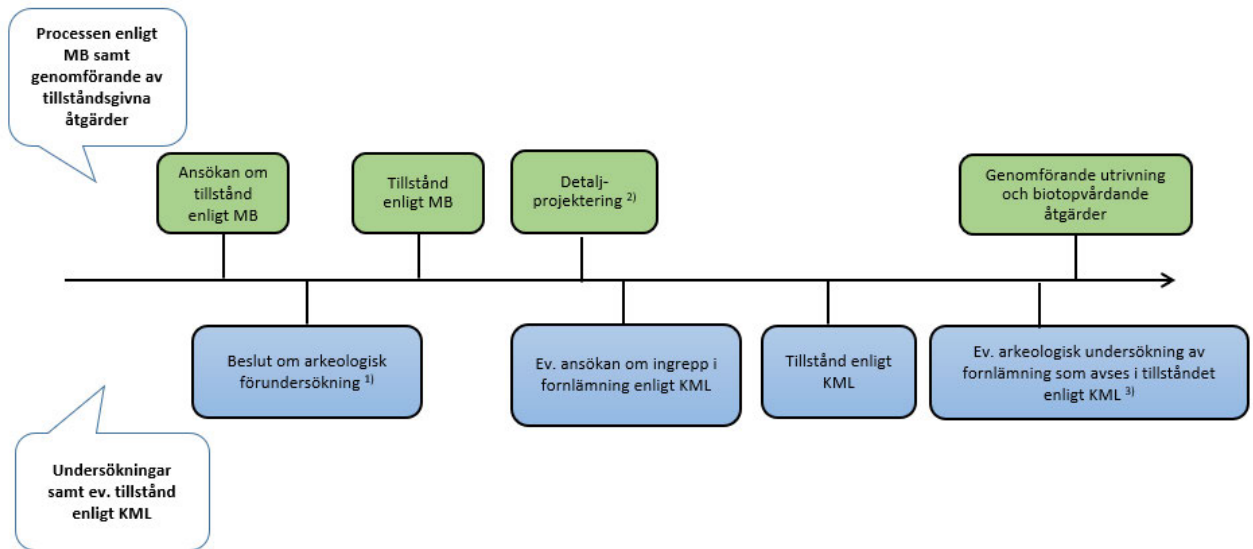

anläggnings- respektive driftskedet. Som påpekats ovan innebär sökta åtgärder ingen förändring av de byggnadsverk som bär upp kulturmiljövärdena utan endast av vattenspegeln närmast dammen. Av RAÄ: s yttrande framgår inte heller om man beaktat att de sökta åtgärderna även har positiva effekter på kulturmiljön, genom att befintliga anläggningar renoveras samt att byggnaderna skyddas mot erosionsskador vid höga flöden och att en återskapad forsmiljö kan öka förståelsen för den betydelse som vattenkraften har haft för de verksamheter som historiskt har bedrivits på platsen och varför dessa lokaliserats just hit. Naturvårdsverket anser att dessa för kulturmiljön positiva effekter ska vägas in i bedömningen av hur åtgärderna påverkar riksintresset för kulturmiljön och står fast vid sin bedömning att de sökta åtgärderna sammantaget kommer att få en mycket begränsad påverkan på områdets kulturmiljö.

3.2 Prövning enligt kulturmiljölagen

RAÄ uttalar att ansökan, såsom den nu är utformad, inte kan ligga till grund för ett beslut om de planerade åtgärdernas tillåtlighet enligt kulturmiljölagen.

Det stämmer att en ansökan enligt 11 kap miljöbalken normalt sett inte innehåller de uppgifter som är relevanta för en prövning enligt kulturmiljölagstiftningen. Det underlag som tagits fram inför upprättandet av nu aktuell ansökan tar primärt sikte på den prövning som ska göras enligt miljöbalken vilken omfattar påverkan på kulturmiljön i sin helhet. Miljöbalken och kulturmiljölagen gäller, som Riksantikvarieämbetet samtidigt framhåller, parallellt och för att sökta åtgärder ska kunna genomföras krävs att de är förenliga med båda dessa lagstiftningar. Naturvårdsverket kommer, som tidigare nämnts i ansökan, att söka de tillstånd som behövs enligt kulturmiljölagen, såvitt nu kan bedömas är det fråga om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Inför denna prövning kommer bl.a. en arkeologisk förundersökning enligt 2 kap. 13 § kulturmiljölagen att genomföras. De parallella processerna och hur de förhåller sig till varandra illustreras av figuren nedan.

¹⁾ Arkeologisk förundersökning syftar till att ta reda på om en känd fornlämning berörs av ett planerat arbetsföretag (2:11 KML). Undersökningen kan innefatta grävningsarbeten och liknande åtgärder. Undersökningen kan påbörjas under tiden som prövningen i MMD pågår och då omfatta sådana åtgärder som inte förutsätter att åbotten torrläggas. Sådana åtgärder genomförs lämpligen i samband med detaljprojekteringen inför genomförandet av tillståndsgivna åtgärder.

²⁾ Detaljprojektering sker inför genomförandet av åtgärderna och syftar till att mera i detalj bestämma hur åtgärderna ska genomföras, t.ex. hur erosionsskydd ska utformas och hur arbetena i åfaran ska genomföras i detalj.

³⁾ En arkeologisk undersökning kan föreskrivas som villkor för ett tillstånd till ingrepp i fornlämning som innebär att en fornlämning tas bort eller täcks över. Syftet med den arkeologiska undersökningen är att dokumentera fornlämningen innan den tas bort eller täcks över. Detta är vanligt i samband med t.ex. infrastrukturprojekt som genomförs i områden med fornlämningar.

Figur 1 processchema för prövningen enligt miljöbalken respektive kulturmiljölagen

Prövningen enligt miljöbalken sker mot miljöbalkens tillåtlighetsregler som bl.a. tar sikte på verksamhets påverkan på den berörda kulturmiljön i sin helhet. Prövningen enligt kulturmiljölagen omfattar påverkan på enskilda fornlämningar och är betydligt mer detaljerad än den prövning som görs enligt miljöbalken. Det är också först när det står klart vilka arbeten som ska genomföras och en detaljprojektering har skett, som det går att bedöma om och i vilken omfattning det är nödvändigt att göra ingrepp i fornlämningar. Vidare krävs i detta fall också att tillstånd erhållits för anläggande av fångdammar. Det är därför lämpligt och nödvändigt att prövningen enligt kulturmiljölagen görs efter det att miljöbalksprövningen är klar. Det underlag som finns i målet gällande förekomst av fornlämningar är enligt Naturvårdsverkets uppfattning tillräckligt för att göra de avvägningar som krävs enligt miljöbalkens hänsynsregler.

Naturvårdsverket anser att det varken är lämpligt eller föreligger någon rättslig grund för att samordna prövningen enligt miljöbalken och kulturmiljölagen. Miljöbalken och kulturmiljölagen gäller parallellt, vilket innebär att en verksamhet eller åtgärd måste vara förenliga med båda lagarna för få utföras eller bedrivas. Naturvårdsverket

är som verksamhetsutövare skyldig att se till att alla de tillstånd som krävs för verksamheten erhålls.

3.3 Arkeologisk undersökning

Såväl länsstyrelsen som RAÄ tar i sina yttranden upp frågan om behovet av att göra en arkeologisk undersökning av arbetsområdet innan arbetena påbörjas.

Naturvårdsverket har haft ett inledande samråd med länsstyrelsen inför prövningen enligt kulturmiljölagen och Naturvårdsverket kommer att ansöka om tillstånd för de ingrepp i fornlämningar som inte går att undvika. Naturvårdsverket har gjort bedömningen att en tillfällig tillfartsväg på norra sidan om ån, nedströms dammen, kommer att behöva dras över eller i anslutning till fornlämningen med RAÄ:nr Nora 91:1. En arkeologisk förundersökning kommer därför att genomföras och vid denna undersökning kommer det att klargöras vilka fornlämningar som finns inom det område som berörs av de sökta åtgärderna och deras närmare lokalisering. För att kunna fastställa vilken eller vilka fornlämningar som det blir aktuellt att göra ingrepp i och omfattning på ingreppet krävs dock att det i detalj är fastställt hur arbetena kommer att utföras, vilket sker i samband med detaljprojekteringen efter det att tillstånd enligt miljöbalken har meddelats, enligt vad som beskrivs i figuren ovan.

Den arkeologiska förundersökningen kommer således att utvisa om det blir nödvändigt med ytterligare ingrepp i fornlämningar. När den arkeologiska undersökningen därefter lämpligen bör utföras och omfattningen av denna kommer att hanteras inom ramen för processen enligt kulturmiljölagen. De eventuella fornlämningar som kan förekomma innebär inget hinder mot genomförandet av åtgärderna, utan kan eventuellt föranleda skyddsåtgärder och det saknas anledning att göra sådana undersökningar innan tillstånd till vattenverksamheten har erhållits.

3.4 Ytterligare rörande genomförande och gestaltning

Riksantikvarieämbetet har framfört ett antal synpunkter rörande genomförandet av de av Naturvårdsverket ansökta åtgärderna samt förslag till villkor för tillståndet enligt nedan. Naturvårdsverkets inställning och kommentarer redovisas i anslutning till respektive punkt:

- a) att det inför prövningen av ansökan behöver tas fram ett utlåtande av antikvariskteknisk expertis om riskerna för brokonstruktionen när fundamenten och trösklar tas bort

Naturvårdsverket vill tydliggöra att brokonstruktionen inte äventyras av borttagande av luckorna, men att bron vilar på mittstöd som kommer monteras ned. Hela brokonstruktionen kommer därför att bytas ut i sin helhet vilket innebär att brobanan lyfts bort samt att balkar och mittstöd tas bort i syfte att möjliggöra en utrivning av tröskeln.

Varken primär- eller sekundärbalkar, brobana eller syllar kommer således att vara kvar under själva genomförandet vid utrivningen. Dessa kommer inte att återanvändas, då den nya bron som ska anläggas behöver utföras med helt nya brobalkar utan mittstöd.

Det som kräver särskilt övervägande är hur brons landfästen ska åtgärdas för de nya balkarna. Detta är inte möjligt att avgöra med säkerhet innan arbetena har påbörjats. En noggrann undersökning av damm/bropelarens anslutning till undergrunden samt landfästena förutsätter att undersökningen kan utföras i torrhet. Det är därför lämpligt att en byggtknisk undersökning genomförs först i samband med planerade arbeten. Naturvårdsverket har dock inget att erinra mot att det regleras i villkor för tillståndet enligt miljöbalken att en byggnadsteknisk undersökning av bron, pelare och landfästen ska genomföras i samråd med byggnadsteknisk kompetens.

- b) att arbetena behöver utföras med den kompetens som krävs för att undvika skador på konstruktionen och att denna ges en för kulturmiljön lämplig utformning

Arbetena kommer att utföras i samråd med länsstyrelsen och av byggnadstekniskt kunnig personal. De arbeten som utförs vid anläggningen med stöd av tillståndet enligt miljöbalken sker enligt konventionell teknik och innebär inte några särskilt komplicerande moment. Frågor om detaljutformning bestäms i samråd med kulturmiljöexpertis inom länsstyrelsen.

- c) att det bör föreskrivas ett villkor om att fundamenten, för det fall dessa skulle raseras, uppförs med kallmurningsteknik

Som framgår av Bilaga 2 (s. 13) finns skador på dammkonstruktionen i dagsläget och planerade åtgärder innebär att dessa åtgärdas. Företrädesvis kommer kallmurningsteknik att tillämpas där det är möjligt vid återuppbyggnad av stenmurverket, däremot är det inte möjligt att föreskriva detta som ett ovillkorligt krav, dels då betongarbeten redan förekommer på anläggningen samt då återuppbyggnaden även behöver ta hänsyn till säkerhetsmässiga aspekter. Däremot kommer som påpekats alla åtgärder att utformas för att anpassas till kulturmiljön och ske i samråd med erforderlig kompetens.

- d) att intagskanalen till kvarnbyggnaden så långt som möjligt bör bibehållas

Nuvarande intagskanal/träränna behöver tas bort i samband med arbetenas genomförande. Trärännan har ett modernt ursprung, även om den är i dåligt skick, och står på ett betongfundament. Naturvårdsverket har dock inte något att erinra mot att ersätta befintlig ränna med en ny, på huvudsakligen samma plats, se Bilaga 2, avsnitt 2.2.3. Slutlig utformning och förankring av rännan sker lämpligen i samråd med länsstyrelsen.

- e) att villkor ska föreskrivas om skyldighet att omforma inloppet om det skulle visa sig att åfåran under bron blir torrlagd under stora delar av året. Kontrollprogrammet bör under de första årens verksamhet kunna innehålla ett krav på redovisning av hur stor del av vattenfördelningen som går i den södra åfåran.

De ansökta åtgärderna har utformats för att uppnå en fördelning mellan vattenvägarna, och i den utsträckning detta inte blir fallet kan mindre justeringar av sten komma att bli aktuellt. Det framstår inte som befogat att föreskriva ett särskilt krav på kontroll.

- f) att villkor ska föreskrivas om att Naturvårdsverket är skyldig att upprätthålla en normalvattenyta på + 49 meter. Bron bör återuppbyggas med samma eller nästa samma bredd som den nuvarande bron och förses med ett brodäck med grova plankor.

De planerade åtgärderna har utformats för att medelvattentytan uppströms den naturlika tröskeln ska hållas på nivån ca + 49 meter. Någon möjlighet att med dammen reglera vattennivån uppströms det nuvarande dammläget kommer av naturliga skäl inte finnas när dammluckorna har tagits bort. Däremot finns som påpekats ovan möjlighet att justera vattenvägarna i detaljutformningen, för att vattnet ska få ett lämpligt flöde.

Naturvårdsverket har för avsikt att gestalta den ombyggda brobanan så att denna får samma utseende som idag, men anser inte att det är en fråga som kan eller ska regleras i ett tillstånd enligt miljöbalken utan att detta hör samman med gestaltningen av området, som ska ske i samråd med länsstyrelsen och kulturmiljöexpertis.

3.5 Beslut om byggnadsminnesförklaring

Nora kommun har begärt att målet vilandeförklaras i avvaktan på att Riksantikvarieämbetet prövar kommunens begäran om omprövning av beslutet från 2018 (Beslut 2018-06-04 dnr. 3.4.3-6081-2016) att inte föreslå att regeringen förklarar byggnaderna som statliga byggnadsminnen.

Att kommunen avser att ansöka om omprövning Riksantikvarieämbetets beslut från 2018 utgör enligt Naturvårdsverkets uppfattning inget skäl för att nu vilandeförklara målet. Frågan om en utrivning av dammluckorna är förenlig med ett eventuellt beslut om statligt byggnadsminne aktualiseras först när det finns ett sådant beslut. Om ett tillstånd enligt miljöbalken skulle stå i strid mot föreskrifterna för ett sådant beslut kan detta innebära att det krävs ett tillstånd till ändring av byggnadsminnet, vilket prövas i särskild ordning. Naturvårdsverket motsätter sig därför yrkandet om vilandeförklaring.

4. Alternativa fiskvägslösningar

Flera av de som yttrat sig anser att Naturvårdsverket istället borde ha valt en fiskvägslösning som innebär att luckorna och dämningen bibehålls. Nora kommun har presenterat alternativa förslag på fiskvägslösningar. Riksantikvarieämbetet delar Naturvårdsverkets uppfattning att lösningarna med ett inlöp i huvudfåran eller med ett omlöp på den norra sidan av ån innebär ett för stort ingrepp i kulturmiljön och att dessa lösningar därmed inte kan ses som några realistiska alternativ till den nu valda lösningen. Riksantikvarieämbetet anser dock att frågan om möjligheterna att

anordna en fiskväglösning i den södra åfåran under stenvalvsbron behöver utredas ytterligare.

Naturvårdsverket har inför framtagandet av ansökan grundligt utrett olika alternativa fiskväglösningar och funnit att ingen av dessa tillgodoser både målet att skapa en väl fungerande fiskväglösning och målet att skydda och bevara den värdefulla kulturmiljön vid Järle kvarn. För Naturvårdsverkets del har det också varit viktigt att hitta en lösning som innebär att regleringen med och behovet av underhåll av luckorna upphör. De sökta åtgärderna är den lösning som enligt Naturvårdsverket totalt sett bäst uppfyller dessa krav. Naturvårdsverket kan inte se att ytterligare utredningar skulle kunna förändra denna slutsats, och i Bilaga 2 redovisas skälen för detta ställningstagande ytterligare och varför det inte varit aktuellt med en fiskväg i den södra åfåran. Sammantaget handlar det om att en sådan lösning skulle innebära en mer förändrad strömbild i området som helhet, problem med anlockning, samt att det skulle krävas kostsamma åtgärder på befintliga konstruktioner för att förbättra och upprätthålla säkerheten samt behovet av en ökad avbördningsförmåga. Det måste också beaktas att det är fråga om åtgärder i ett område som är utpekad som ett Natura 2000-område, och därmed tas hänsyn till de höga krav som ställs på bevarandet av de värden som Natura 2000-området är avsett att skydda.

5. Naturmiljö/vattenmiljö

Nyttan för vattenmiljön av planerade åtgärder har ifrågasatts av flera olika skäl, bland annat utrivningens konsekvenser för öringbeståndet och flodpärlmusslan. Det har även ifrågasatts att asp förekommer i vattendraget. Nora kommun pekar på olika omständigheter och förhållanden där effekten kan ifrågasättas eller som taget för sig inte kan motivera ansökt utrivning.

Naturvårdsverket anser att det finns många skäl som sammantaget motiverar ansökta åtgärder, och att de invändningar och den argumentation som framförs såvitt avser enskilda aspekter inte motsäger den sammantagna nyttan av åtgärderna för vattenmiljön. Det kan knappast ifrågasättas att en utrivning kommer att främja öringbeståndets långsiktiga status i vattensystemet, vilket i sin tur möjliggör en återkolonisering av exempelvis flodpärlmussla, även om det finns exempel på andra specifika situationer där en sådan effekt inte konstaterats. Ökade vandringsmöjligheter för fisk har även bedömts som önskvärt från vattenmyndighetens sida utifrån förhållandena i vattenförekomsten.

Såvitt avser asp förekommer denna rikligt i nedströmsliggande sjön Väringen och vandrar uppströms i Järleån/Dyltaån (Järleån byter namn till Dyltaån ca 10 km söder om Järledammen). Fisken förekommer således bland annat i Järleån/Dyltaåns nedre delar. I Havs- och vattenmyndighetens åtgärdsprogram för asp lyfts Dyltaån fram som ett prioriterat område för åtgärder; bland annat åtgärdande av vandringshinder, omprövning av vattendomar samt biotoprestaurering.

6. Länsstyrelsens synpunkter

Länsstyrelsen har begärt att ansökningshandlingarna kompletteras i vissa avseenden innan länsstyrelsen yttrar sig över ansökan i sin helhet, bl. a. i fråga om påverkan på naturmiljön, kulturmiljön, boendemiljön, fornlämningar samt på miljökvalitetsnormerna. Länsstyrelsen har även begärt förtydligande i frågan om den pågående vattenverksamheten kommer att avslutas när sökta åtgärder har genomförts. Länsstyrelsens synpunkter bemöts nedan samt även i vissa detaljer i Bilaga 1.

I fråga om avvägning mellan riksintressen och länsstyrelsens synpunkter rörande prövningen enligt kulturmiljölagen får Naturvårdsverket hänvisa till vad som angivits ovan under avsnitt 3. Länsstyrelsen kommer att ha stora möjligheter att påverka utförandet av åtgärderna såväl som samrådspart vid genomförande av de tillståndspliktiga åtgärderna, men också vid prövningen enligt kulturmiljölagen samt gestaltningen av området som helhet.

Naturvårdsverket anser att ansökningshandlingarna innehåller erforderlig information för att konstatera att ansökta åtgärder inte strider mot icke-försämringskravet eller äventyrar möjligheten att uppnå miljökvalitetsnormerna. Naturvårdsverket anser inte att det kan föreligga någon oklarhet i frågan om att åtgärderna även har en positiv konsekvens för uppnåendet av miljökvalitetsnormerna. Utrivningen av dammen och återskapandet av en naturlig åfåra innebär att konnektiviteten förbättras avsevärt. Vidare förbättras förutsättningarna för transport av näringsämnen och sediment lokalt vid anläggningen när luckorna tas bort och regleringen upphör.

Länsstyrelsen anser även att det behöver göras en grundligare analys av hur förändringarna i kulturmiljön långsiktigt påverkar boendemiljön. Med hänsyn till de begränsade förändringarna vid anläggningen har Naturvårdsverket svårt att se någon koppling till boendemiljön eller hur en sådan analys skulle kunna göras och anser därmed inte att detta är ett krav som kan ställas inom ramen för tillståndsprövningen.

Biotopvårdande åtgärder planeras att ske inom ett område om ca 30 meter upp- och nedströms nuvarande dammläge, se figur 10 i den tekniska beskrivningen. Den slutliga omfattningen av det område som berörs av biotopvårdande åtgärder och var stenar och block kommer att placeras kommer att kunna fastställas först när botten har torrlagts i samband med åtgärdernas genomförande. Dessa kommer att läggas ut med grävmaskin och för att skapa avsedda vattenvägar. Naturvårdsverket åtar sig att flytta fiskar och eventuella musslor som uppehåller sig i arbetsområden innan torrlaggnings sker och har inget att erinra mot att frågan hanteras kontrollprogrammet.

Länsstyrelsen önskar även ett förtydligande om det kommer att bedrivas någon vattenverksamhet vid anläggningen eller om det fortsatt kommer att finnas någon dämmande verksamhet kvar.

Genom åtgärderna kommer samtliga delar som möjliggör reglering och dämning av Järleån att avlägsnas, däremot kommer det gamla brofundamentet att finnas kvar vilket i sig utgör en vattenanläggning.

I fråga om utredningar enligt kulturmiljölagen samt uppgifter om byggnadstekniska förhållanden hänvisas till vad som redovisats ovan, samt i Bilaga 2. Såvitt avser damm- och forsbotten påverkas inte denna på annat sätt än att en del av området kommer att överlagras av naturliga stenmassor för utjämning. Lösa sediment uppströms dammen kommer att avlägsnas eller till viss del sköljas ut. Den stenpås som bildats nedströms utskovet kommer att försvinna till förmån för den biologiska mångfalden. En naturlig stentröskel innebär att större block grävs ned i fårans botten samt att sten-/grusfraktioner som är anpassade för rådande vattenföringar tillförs. Inga ingjutningar i botten bedöms i nuläget som aktuella.

Såvitt avser erosionskydd har dessa beskrivits närmare ovan samt i Bilaga 2, och dessa kommer bl a att anläggas längs kvarnbyggnadens fundament i de delar som riskerar att utsättas för hög vattenföring och erosion. Längs stränderna kommer erosionskydden att kompensera den tryckförlust mot strandbrinken som uppstår av en sänkt vattenyta. Massor tillförs som består av naturliga sten- och jordmassor som överlagras av erosionsbeständiga fraktioner. Över vattenytan kommer endast naturligt rundade sten, block och grus att vara synliga. Efter ett par växtsäsonger kommer stränderna att vara beväxna.

7. Enskilda intressen

Det har inkommit synpunkter från flera organisationer och enskilda berörda. Dessa yttranden har sammanfattats i Bilaga 1, och Naturvårdsverket hänvisar till vad som anförts ovan i bemötande av dessa, samt de kommentarer som införts i bilagan.

██████████ begär ersättning med ██████████ för den skada på deras fastighet ██████████ som de anser att den sökta vattenverksamheten skulle orsaka. Enligt fastighetsägarna innebär en sänkning av vattennivån uppströms dammen att grundvattennivån inom deras fastighet ██████████ sjunker med följd att ██████████ negativt och att ██████████ behöva anläggas. ██████████
██████████
██████████

Naturvårdsverket bestrider ersättningsyrkandena. Det saknas anledning att anta att utrivning av dammluckorna kommer att orsaka en skadlig påverkan på grundvattennivån i området och att det skulle finnas risk för att förutsättningarna att bedriva ██████████

██████████ Områdets kulturmiljövärden kommer till stora delar bestå efter det att luckorna rivits ut och biotopvårdande åtgärder genomförts. Vidare kommer de planerade åtgärderna att stärka områdets naturvärden. Enligt Naturvårdsverket saknas belägg för att de planerade åtgärderna skulle medföra de skador som ██████████ begär ersättning för. Någon utredning som styrker att uppkomsten och omfattningen av de påstådda skadorna har inte heller presenterats.

Skulle ansökta åtgärder medföra skador som inte förutsetts av Naturvårdsverket finns möjlighet för berörda att anmäla anspråk på ersättning för oförutsedd skada under en period efter arbetenas genomförande.

8. Avslutande kommentarer

Sammanfattningsvis bestrider Naturvårdsverket samtliga yrkanden om avvisning och ogillande av ansökan som framförts i målet. Naturvårdsverket bestrider även krav på ersättning för skada, annat än i form av de skyddsåtgärder och åtaganden i övrigt som ansökan har förenats med. Utöver vad som redovisats i ansökan är dessa följande:

- ett åtagande om att anlägga erosionskyddet kring kvarnbyggnaden som stenmurverk samt att återuppföra broräcket i gjutjärn.

Naturvårdsverket godtar vidare att det föreskrivs ytterligare villkor för ansökan enligt följande:

- En byggnadsteknisk undersökning av bron ska genomföras i samråd med expertis, innan arbeten på brokonstruktionen får vidtas.
- En träränna ska anläggas som ersättning för befintlig intagsränna i trä. Slutlig utformning och förankring av rännan ska ske i samråd med länsstyrelsen.
- Fiskar och musslor som uppehåller sig i arbetsområden ska flyttas innan torrläggning sker.

Naturvårdsverket vill avslutningsvis framhålla att prövningen i detta mål avser tillstånd enligt miljöbalken till utrivning av en damm, vilket enligt bestämmelserna i miljöbalken alltid ska beviljas om inte domstolen förordnar att underhållsansvaret för anläggningen förs över på någon annan. Den valda lösningen innebär att anläggningen rivs ut på ett sätt som innebär att de kulturhistoriskt värdefulla byggnaderna bibehålls samtidigt som behovet av aktiv reglering och underhåll av dammens rörliga delar upphör.

En ansökan om tillstånd enligt miljöbalken ska prövas utifrån de sammantagna konsekvenserna tillståndet innebär för människors hälsa och miljön, och sökanden ska visa att åtgärden är tillåtlig med tillämpning av de materiella bestämmelserna i miljöbalken. Naturvårdsverket har valt den aktuella lösningen utifrån flera olika aspekter, och ansökt om tillstånd till utrivning av dammen. Det är således i detta skede inte fråga om ett förslag från Naturvårdsverkets sida eller aktuellt att diskutera konsekvenserna av någon annan utformning av fiskväg, utan att bedöma konsekvenserna av nu aktuell ansökan och huruvida denna är förenlig med miljöbalkens bestämmelser. För att ett tillstånd till utrivning ska kunna tas i anspråk krävs dock även att övriga nödvändiga tillstånd eller dispenser enligt annan lagstiftning erhålls. Att en sådan process har inletts när det gäller kulturmiljöaspekter har redovisats utförligt ovan.

Naturvårdsverket föreslår att målet nu sätts ut till huvudförhandling med syn, förslagsvis under oktober-november 2020, samt att förhandlingen äger rum i lokal på Nora Stadshotell.

Nacka som ovan

Naturvårdsverket genom

Agnes Larfeldt
Advokat

T: + 46 (0)70 388 38 22

E: agnes@agnesadvokat.se

Henrik Malmberg
Jur. kand.

T: + 46 (0)70 388 38 17

E: henrik@agnesadvokat.se

Sammanställning av yttranden med synpunkter i mål M 1785-20

Innehåll

MYNDIGHETER.....	3
Havs- och vattenmyndigheten (HaV)	3
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)	3
Transportstyrelsen	3
Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI).....	3
Trafikverket (TRV).....	3
Riksantikvarieämbetet (RAÄ).....	3
Länsstyrelsen i Örebro län	6
Samhällsbyggnad Bergslagen	9
Örebro läns museum	12
Nora kommun (samma yttrande i aktbilagorna)	14
ORGANISATIONER	18
Jerle Stads Samfällighetsförening.....	18
Jerle Stadsförening.....	18
Nora Biologiska Förening (NBF)	19
Hembygdsföreningen Noraskog.....	20
Örebro läns hembygdsförening	21
Svenska industriminnesföreningen	23
Vattenhistoriskt nätverk.....	25
Älvräddarnas Samorganisationer (Älvs).....	25
Lindesbergs Hembygdsförening [REDACTED]	27
ENSKILDA	27
[REDACTED]	27
[REDACTED]	28
[REDACTED]	28
[REDACTED]	29

NACKA TINGSRÄTT
Avdelning 3

INKOM: 2020-09-18
MÅLNR: M 1785-20
AKTBIL: 72

.....	29
.....	29
.....	29
.....)	30
.....)	30
.....	30
.....)	30
.....	31
.....	31
.....	32

AKTBIL. NR.	PART	FASTIGHETS- BETECKNING /ADRESS	SYNPUNKTER	KOMMENTAR/ ÅTGÄRDAS AV
MYNDIGHETER				
11	Havs- och vattenmyndigheten (HaV)		Avstår från att yttra sig.	
9	Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)		Avstår från att yttra sig.	
14	Transportstyrelsen		Avstår från att yttra sig.	
15	Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut (SMHI)		SMHI har en hydrologisk mätstation vid Hammarby och önskar bli informerade om när arbetet påbörjas och om regleringen vid Hammarby kommer att förändras under arbetstiden. I övrigt har SMHI inga synpunkter.	Noteras. Naturvårdsverket åtar sig att informera SMHI när arbetena påbörjas och bedömer att regleringen vid Hammarby inte kommer att förändras under arbetstiden.
16	Trafikverket (TRV)		TRV har inga synpunkter i ärendet.	
65-67	Riksantikvarieämbetet (RAÄ)		<p>Riksantikvarieämbetet bedömer att åtgärderna som redovisas i ansökan medför påtaglig skada på riksintresset vid Järle. I yttrandet ges förslag till ytterligare åtaganden och villkor.</p> <p>Riksantikvarieämbetet bedömer att ansökan enligt miljöbalken som den nu föreligger inte kan ligga till grund för beslut om arbetsföretagets tillåtlighet enligt kulturmiljölagen. Därför bör miljöbalksprövningen bli vilande tills dess att prövningen och eventuella villkor enligt kulturmiljölagen klargjorts så att en samordning av tillstånden kan uppnås.</p>	<p>Föreslagna villkor kommenteras särskilt i bemötandet.</p> <p>Prövning enligt kulturmiljölagen samt arkeologisk utredning kommenteras särskilt i avsnitt 3.2 och 3.3 i bemötandet. Där framgår bl a att relevanta tillstånd kommer att sökas. Såvitt nu kan bedömas är det fråga om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Inför denna prövning kommer bl.a en arkeologisk förundersökning enligt 2 kap. 13 § kulturmiljölagen att genom-</p>

				föras. Vidare framgår skäl för varför miljöbalksprövningen lämpligen görs före prövning enligt kulturmiljölagen.
			Möjligheten att skapa en tillräckligt väl fungerande fiskväg för öring i befintligt biflöde utan att dammtrösklar i huvudfåran behöver rivras bör utredas.	I bl a kapitel 11 i MKB samt Bilaga 2 till bemötandet utvecklas de utredningar och överväganden som gjorts inför valet av nu aktuell lösning, samt varför andra alternativ valts bort.
			<u>Påverkan på fornlämningar</u> Av den tekniska beskrivningen framgår att betydande masshantering kommer att krävas för genomförande och att tunga arbetsmaskiner kommer framföras över fornlämningar. Sortering, lagring och återvinning av massor ska enligt bilaga ske i arbetsområdet, vilket dock inte närmare avgränsas i ansökan eller i villkor. Masshanteringen - och dess förhållande till fornlämningar – behöver utvecklas och klargöras. Tillfälliga tillfartsvägar kan komma att byggas över fornlämningar.	En beskrivning av masshanteringen återfinns dels under avsnitt 5 i den tekniska beskrivningen och konsekvenser på fornlämningar (inklusive tillfälliga tillfartsvägar) kommenteras särskilt i avsnitt 2 där det även framgår att samråd inletts med länsstyrelsen om genomförande av undersökningar i området enligt kulturmiljölagens bestämmelser.
			<u>Tillåtlighet enligt kulturmiljölagen</u> Riksantikvarieämbetet bedömer att Naturvårdsverket i detta ärende behöver ansöka om tillstånd, enligt 2 kap. 12 § KML, till ingrepp i fornlämning. Det ger länsstyrelsen möjlighet att enligt 2 kap. 13 § ställa krav på en arkeologisk förundersökning och vilka krav på arkeologisk undersökning som ska ställas som villkor i det fall tillstånd till att skada fornlämningar ges. Riksantikvarieämbetet bedömer och erinrar sökanden om att underlaget i detta mål inte är tillräckligt för en kommande prövning enligt KML. Riksantikvarieämbetet föreslår att miljöbalksprövningen blir vilande tills dess att prövningen och eventuella villkor enligt KML klargjorts så att en samordning av tillstånden kan uppnås.	Se ovan angående prövning enligt kulturmiljölagen samt arkeologisk undersökning.

		<p><u>Riksintresset Järle</u> Riksantikvarieämbetet konstaterar att den planerade verksamheten innebär omfattande fysiska ingrepp och förändringar i den befintliga kulturmiljön vid Järle. Ingreppen berör för riksintresset centrala strukturer, såsom dammen med sin vattenspegel och fördämningen med det forsande vattnet. Dessa delar av bruksmiljön ger en bild av hur människan nyttjat vattnet till energiutvinning. Förändringen av vattenregleringen medför att kulturmiljön inte längre kan illustrera denna funktion på ett trovärdigt sätt. Därmed uppstår påtaglig skada på riksintresset.</p> <p>Vid besöket den 14 juli uppmärksammades att den gamla vägsträckningen från Bondbyn till Yxe sammanbinder området äldre funktioner med bl.a. ett magasin (järnhus) i sten intill herrgården. Bron vid Järle nedre utgör en väsentlig del av denna väg och är av betydelse för riksintresset. Vägen lyfts dock inte fram i riksintressebeskrivningen. Då bron och dammen till stor del är sammanbyggda bedömer Riksantikvarieämbetet att denna konstruktion är mycket känslig för de förändringar som ansökans föreslagna åtgärd beskriver. Eventuellt kan denna väg bedömas som fornlämning.</p>	<p>Påverkan riksintresse för kultur- och naturvård berörs särskilt under avsnitt 3.1 i bemötandet.</p> <p>I Bilaga 2 till bemötandet utvecklas frågor rörande brons konstruktion. Avsikten är inte att förändra bron utan att bevara och restaurera denna.</p>
		<p><u>MKB</u> Riksantikvarieämbetet bedömer i likhet med MKB:en att det förkastade förslaget med inlöp skulle utgöra en stor tillkommande dominerande anläggningsdel som skulle vara negativ för kulturmiljön då vattendraget är småskaligt. Även förslaget med ett helt nytt omlöp på nordsidan skulle kräva en omfattande konstruktion och därtill skada fornlämningar.</p> <p>I MKB:en nämns en tidigare utredning (Norconsult 2010) som föreslog en fiskväg i fåran som passerar under brovalvet. Ansökans bedömning enligt MKB:en är nu att den inte skulle nå upptill en</p>	<p>I bl a kapitel 11 i MKB samt bilaga 2 till bemötandet utvecklas de överväganden som gjorts inför valet av nu aktuell lösning, samt varför andra alternativ valts bort.</p>

			<p>sådan god ekologisk funktion att den skulle kunna godtas inom Natura 2000-området enligt 7 kap. 28-29 b §§.</p> <p>Riksantikvarieämbetet bedömer att möjligheten att skapa en tillräckligt väl fungerande fiskväg för öring i befintligt biflöde utan att dammtrösklar i huvudfåran behöver rivras bör utredas.</p>	
			<p><u>Villkor och åtaganden</u></p> <p>Brofästen, fundament och trösklar är sammanbyggda med kallmurad sprängsten på 1750-talet. Fundamenten till bron/dammen har oklar grundläggning. Dessa kan i vissa fall vara av trä som när vattennivån sänks bryts ned, vilket kan äventyra den kallmurade konstruktionen. Inför ärendets prövning behövs ett utlåtande av antikvarisk teknisk expertis om förutsättningarna och risken med projektets genomförande vad gäller fundamenten och borttagandet av trösklar som är sammanbyggda med bron.</p> <p>Vid arbetet finns risk för att de kallmurade brofundamenten raseras. Arbetet behöver utföras i samverkan med sådan kompetens att skador undviks och rätt åtgärder kan sättas in för säkra konstruktionen efter förutsättningarna som framkommer vid arbetet och torrläggningen av fundamenten samt att dessa ges för kulturmiljön lämplig utformning.</p> <p>Intagskanalen bör så långt möjligt bibehållas för att på så sätt göra det begripligt för besökanden att det funnits ett inlopp från ån till kvarnbyggnaden, dvs. att den drivits med vattenkraft.</p> <p>Vissa villkor gällande vattenföringen i åfåran samt rivning och återuppbyggnad av bron framförs.</p>	<p>Naturvårdsverkets inställning och kommentarer till RÅA:s förslag till villkor framgår av avsnitt 3.4 i bemötandet.</p>
35	Länsstyrelsen i Örebro län		<p>Länsstyrelsen yrkar att domstolen förelägger sökanden att komplettera ansökan inklusive miljökonsekvensbeskrivningen och</p>	<p>Yttrandet bemöts i Naturvårdsverkets bemötande, avsnitt 5.</p>

			<p>tekniska beskrivningen. Det underlag som lämnats in av sökande är enligt länsstyrelsen uppfattning inte tillräckligt för att länsstyrelsen ska kunna bedöma vilken påverkan som ansökt verksamhet får på den värdefulla kultur- och naturmiljön som finns i området. Länsstyrelsen har för avsikt att yttra sig över ansökan i sin helhet efter att sökanden har inkommit med kompletterande underlag.</p>	
			<p><u>Naturmiljö</u> För att återskapa en levande vattenmiljö i forsén vid Järle kvarn behöver därför biotopvårdsåtgärder genomföras i hela forsén. I ansökan har inte något exakt område angetts för var det kommer att biotopvårdas. Det är önskvärt om sökande anger inom vilket område biotopvård är tänkt att ske.</p> <p>För att undvika strandning av fisk och att musslor hamnar på torra land behöver fisk fångas med elfiske och musslor eftersökas och flyttas till forsar uppströms i Järleån innan åtgärderna påbörjas. Detaljerna kring detta kan specificeras i ett kontrollprogram.</p>	<p>Biotopvårdande åtgärder avses att genomföras inom ett område om ca 30 meter upp- och nedströms nuvarande dammläge, se figur 10 i den tekniska beskrivningen. Slutlig omfattning av området fastställs dock vid genomförandet.</p> <p>Naturvårdsverket åtar sig att flytta fisk och eventuella musslor inför torrläggning och har inte något att erinra mot att frågan hanteras i kontrollprogrammet.</p>
			<p><u>Miljö kvalitetsnormer</u> Länsstyrelsen instämmer i sökandes bedömning att åtgärderna är positiva för fisk, bottenfauna och samtliga hydromorfologiska kvalitetsfaktorer. Det är dock otydligt vilka kvalitetsfaktorer som dagens verksamhet påverkar negativt och om verksamheten fortsatt kommer påverka möjligheten att uppnå miljö kvalitetsnormer.</p>	<p>I MKB:n avsnitt 10.1 redogörs för förväntad påverkan på vattenförekomstens status samt miljö kvalitetsnormerna. Naturvårdsverket uppfattning är att det är tydligt att ansökta åtgärder inte medför någon försämring av vattenstatusen och att det inte finns någon risk att åtgärderna äventyrar uppnåendet av fastställda miljö kvalitetsnormer. Åtgärderna kommer att innebära en förbättring av förhållande i vattenförekomsten. Enligt Naturvårdsverket är det inte nödvändigt att ytterligare beskriva nuvarande verksamhets påverkan på vattenförekomsten.</p>
			<p><u>Utrivning</u> Länsstyrelsen anser att sökande ska förtydliga om vattenverksamheten på platsen kommer avslutas eller om det fortsatt kommer att finnas någon dämmande verksamhet kvar.</p>	<p>Se bemötandet, avsnitt 5. Samtliga delar som möjliggör reglering av Järleån kommer att rivas ut. Det gamla brofundamentet, som utgör en vattenanläggning, kommer dock att finnas kvar.</p>

			<p><u>Kulturmiljö</u> Det krävs en miljökonsekvensbeskrivning som tydligt beskriver hur olika beståndsdelar av kulturmiljön påverkas. Den inledande undersökning som måste göras inom fornlämningsmiljön, i form av en förundersökning enligt KML, är en förutsättning för att kunna redovisa en klar bild över var äldre kulturlager och konstruktioner är lokaliserade.</p> <p>Resultatet av denna inledande förundersökning behöver därefter beaktas i miljöbalksprocessen vid utformningen av den tekniska beskrivningen, där det ska framgå hur arbetet ska utföras så att påverkan på fornlämningar undviks eller minimeras. Förundersökningsresultatet utgör även en förutsättning för den konsekvensanalys som ska vara en del av miljökonsekvensbeskrivningen och där det ska beskrivas hur fornlämningarna totalt sett kommer att påverkas av de planerade arbetena.</p> <p>Det behöver förtydligas hur planerade åtgärder påverkar befintliga konstruktioner i och i anslutning till vatten. Det behöver även finnas en avvägning mellan behovet av att ur kulturmiljösynpunkt minimera skadan på befintliga anläggningar och hur de planerade åtgärderna ska genomföras. Detta gäller dels de befintliga konstruktionerna dels de äldre lämningarna, fornlämningarna, efter tidigare verksamhet på platsen. För de befintliga konstruktionerna saknas en byggnadsteknisk beskrivning.</p> <p>Undersökning av dammkonstruktionen behöver göras, så att de planerade åtgärderna är möjliga att genomföra utan att dammens konstruktion som helhet äventyras.</p> <p>Fornlämningssituationen måste klargöras innan det går att fastställa var både bestående men även tillfälliga markgrepp kan ske. I MKB och TB finns fler fornlämningar (listade i länsstyrelsen yttrande i</p>	<p>I avsnitt 8 i MKB:n behandlas konsekvenserna för kulturmiljön, och Naturvårdsverkets syn på processerna redovisas under avsnitt 3 i bemötandet. Enligt Naturvårdsverket är det underlag som finns i målet avseende fornlämningar fullt tillräckligt för att bedöma åtgärdernas tillåtlighet enligt miljöbalken. Frågor om byggnadstekniska förhållanden utvecklas i Bilaga 2 till bemötandet.</p> <p>Processen enligt KML har inletts genom den arkeologiska förundersökning som ska genomföras, föranledd av den planerade tillfartsvägens lokalisering. Om tillstånd till miljöbalken erhålls kommer detaljprojektering att ske, och tillstånd enligt KML att sökas om så anses erforderligt. Länsstyrelsen kommer att ha full inblick i projektet genom sin roll som tillsynsmyndighet för vattenverksamheten samt prövningsmyndighet enligt KML.</p>
--	--	--	---	---

			<p>detalj nämnda). De beskrivs dock inte i detalj samt hur dessa kommer att påverkas av de ansökta åtgärderna.</p> <p>Länsstyrelsen rekommenderar sökanden att inleda den KML-process som kommer att krävas för platsen.</p> <p>Länsstyrelsen anser att den tekniska beskrivningen saknar projektering för de kulturhistoriska delarna.</p>	
			<p><u>Avvägning mellan riksintressen</u> Bedömningen av skada på riksintresse presenteras som grön, dvs bedömningen "möjlighet till positiva konsekvenser". Länsstyrelsen ser ett behov av att sökanden utvecklar hur bedömningen avseende riksintressen har gjorts.</p>	<p>I MKB avsnitt 9 redovisas hur avvägningen mellan naturvård och kulturmiljövården har skett och varför en positiv konsekvens bedöms uppkomma. Frågan berörs även i bemötandet, avsnitt 3.1.</p>
			<p><u>Kulturmiljön som boendemiljö</u> Kulturvården i människors livsmiljö utgör en aspekt av social hållbarhet som tydligare bör behandlas. Det bör därför göras en grundligare analys av hur förändringar i kulturmiljön långsiktigt påverkar boendemiljön.</p>	<p>Med hänsyn till de begränsade förändringar i kulturmiljön som åtgärderna kommer att medföra anser inte Naturvårdsverket att det finns skäl att göra någon sådan bedömning.</p>
			<p><u>Järles historia</u> Vad gäller stycket om Järles historia har länsstyrelsen anfört invändningar mot hur denna lagts fram. Detaljer kring korrigeringarna framgår av länsstyrelsens yttrande.</p>	<p>Närmare detaljer rörande områdets historia noteras inför kommande ansökan om tillstånd enligt KML.</p>
46	Samhällsbyggnad Bergslagen		<p>Samhällsbyggnadsnämnden Bergslagens yttrande har delats upp i två delar, med hänsyn till Samhällsbyggnadsförvaltningens två kontor; miljökontoret och stadsbyggnadskontoret.</p>	
			<p><u>Miljökontoret</u> Miljökontoret har inga invändningar mot att de anmälda åtgärderna genomförs i enlighet med ansökan. Miljökontoret förutsätter att den tidigare anmälda efterbehandlingsåtgärden av påvisad kvicksilverförorening i och omkring kvarnbyggnaden avhjälps innan andra åtgärder genomförs i området.</p>	<p>Kvicksilversanering kommer att utföras när beslutsprocessen är klar. Överklagandet kommer enligt uppgift att behandlas inom kort.</p>

		<p><u>Stadsbyggnadskontoret</u> Stadsbyggnadskontoret anser inte att Naturvårdsverkets ska få riva i anläggningen eller ges dispens från reservatsföreskrifterna eller få sin miljökonsekvensbeskrivning godkänd. Stadsbyggnadskontoret framför i huvudsak följande synpunkter.</p>	
		<p><u>Synpunkter på utredningen</u> Ingenstans i utredningen beskrivs värdet av att uppleva vattnet, dammens uttryck som sett ut som den gör idag under hundratals år, och vilken är anledningen till all annan bebyggelse och verksamhet på platsen, som en kulturmiljö i sig. Inte heller har en analys gjorts av att denna upplevelse går förlorad för alltid.</p> <p>I analysen beskrivs inte vilka naturvärden som finns på platsen idag och som skulle förändras, det vill säga riskera att gå förlorade, varken uppströms eller nedströms. Detta trots att området är skyddat sett till sina naturmiljövärden på ett flertal sätt.</p>	<p>I avsnitt 8 i MKB:n redogörs för konsekvenser för kulturmiljön. Naturvårdsverket delar inte uppfattningen att ansökta åtgärder innebär att upplevelsen av kulturmiljön på platsen går förlorad, utan anser att det handlar om förhållandevis begränsade förändringar i kulturmiljön. Se även bemötandet, avsnitt 3.</p> <p>I avsnitt 7 i MKB:n beskrivs utförligt Järleåns naturvärden samt bedömda konsekvenser av ansökta åtgärder. Naturvårdsverket delar således inte stadsbyggnadskontorets uppfattning.</p>
		<p><u>Översiktsplan</u> Relevanta delar av Nora kommun översiktsplan redogörs för, vissa punkter lyfts fram som viktiga att resonera kring.</p> <p>De understryks att det i planen beskrivs att för att skydda riksintresset för kulturmiljövården i Järle får inga åtgärder vidtas som kan påverka kulturvärdena negativt samt att det är viktigt att dammen inom området bibehålls. Gällande riksintresset för naturmiljö Järleån beskriver översiktsplanen att områdets användning föreslås bli oförändrad och att användningen bedöms tillgodose riksintresset och de naturvärden som finns inom området. Kommunen har påtalat vikten av att dammen blir kvar.</p>	<p>Naturvårdsverket bedömer att den planerade verksamheten kan genomföras i förenlighet med översiktsplanens intentioner. Skälen för detta utvecklas närmare i MKB:n, avsnitt 9.2.1. Tilläggas kan dock att en översiktsplan inte är juridiskt bindande, utan utgör ett kommunalt planeringsverktyg.</p>
		<p><u>Lagens hänsynskrav (PBL)</u> Det understryks att vid all planläggning eller lovgivning för byggnation eller vid annan förändring av en befintlig miljö är plan- och bygglagens krav på hänsyn till omgivningen viktig att förhålla sig</p>	<p>Noteras. Den nuvarande prövningen gäller dock tillstånd till vattenverksamhet enligt 11 kap miljöbalken. Inom ramen för denna prövning beaktas dock också frågor om landskapsbild</p>

			<p>till (hänvisning görs särskilt till 2 kap 6 PBL. Nämnden anser att denna hänsynslag bör appliceras på frågeställningen om dammen vid Järle. Därmed blir både landskapsbilden och stadsbilden samt kulturmiljön och naturmiljön relevanta att beskriva. Utifrån hänsynstagandet beskrivs såväl landskapsbilden som stadsbilden i yttrandet.</p>	<p>och kulturmiljö, se närmare angående detta i avsnitt 3.2 i bemötandet.</p>
			<p><u>Kulturmiljö</u> Det konstateras att det vid platsen finns höga kulturhistoriska värden.</p> <p>Plan- och bygglagen beskriver i 8 kap 13 § att det råder förvanskningsförbud för byggnader, vilket även anses gälla anläggningar motsvarande dammkonstruktionen med bro: 13 § En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas. En rivning av delar dammen, även om det enbart är delar av den, utgör en förvanskning på dammkonstruktionens anläggning.</p> <p>Kommunens representanter har under samrådet menat att man helst ser att hela miljön runt Järle byggnadsminnesförklaras.</p> <p>Att ta bort fördämningen och släppa forsen fri skulle skapa en annan sorts upplevelse av platsen Järle. Detta skulle minska det kulturhistoriska värdet vid Järle, sannolikt minska Järles attraktivitet som historisk och lärorik Bergslagsmiljö och som besöksmål i landsbygdscontext även på andra sätt. Att släppa forsen fri medför en på många sätt önskad förändring av ekosystemet men innebär även en förändring av den befintliga naturmiljön och kulturmiljön, vilket medför att rumsligheterna vid Järle förändras för all framtid. Detta påverkar främst upplevelsen av och förståelsen för kulturmiljön på platsen och platsens historia för framtida generationer. Även den rådande naturmiljön med dess olika arter av djur och natur skulle påverkas både här och vidare efter ån. Platsen skulle</p>	<p>Se Naturvårdsverkets kommentar ovan samt avsnitt 3 i bemötandet, där Naturvårdsverket utvecklar sin syn på frågan om byggnadsminne och dess betydelse för den nuvarande prövningen.</p>

			sannolikt bli intressantare ur ett visst sorts fiskeperspektiv men mindre intressant ur andra och framförallt nuvarande rekreativperspektiv.	
49	Örebro läns museum		<p>Örebro läns museum yrkar i första hand att ansökan avslås. I andra hand yrkas att ansökan avvisas. Till stöd för sin inställning har i huvudsak följande synpunkter framförts.</p> <p><u>Begreppet damm och syftet med naturreservatet</u></p> <p>Om dammen rivs försvinner det centrala värdet och den pedagogiska komponenten i berättelsen – närhet till det dämnda och tämjda vattnet var den avgörande lokalisering faktorn för placeringen av alla hyttor och hamrar. Det är inte bevarandet av den fysiska dammkonstruktionen i Järlefallsdammen som är det primära ur kultursynpunkt. Det finns gott om övergivna dammvallar från hyttepoken. Syftet med att bevara dammkonstruktionen här är att dammen ska fortsätta fylla sin funktion att dämna vatten att utvinna kraft ur.</p> <p>Syftet med naturreservatet när det bildades 1976 var att värna såväl natur som kulturvärdena. I beslut om naturreservatet står det att " Järlefallsdammen med den gamla landsvägsbron skall behållas i befintligt skick." Enligt reservatföreskrifterna gäller förbud mot att "gräva, schakta, fylla eller dämna så att åns typografi, bottenmaterial eller vattenföring påverkas". Det är också förbjudet att anlägga nya vägar förutom vad som framgår av fastställd skötselplan. Sökanden har inte visat att fördelarna med utrivning upphäver nackdelar. De ansökta åtgärderna är inte i enlighet med reservatföreskrifterna och dess syfte.</p>	<p>Naturvårdsverket anser att åtgärderna bidrar till att bibehålla och förstärka centrala delar av kulturmiljön. Området har förändrats genom historien, bl a med skibord som uppförts under 1970-talet och förstärkning av murdelar.</p> <p>Naturvårdsverket instämmer i att syftet med reservatet är att värna såväl natur- som kulturvärden men anser av de skäl som anges i avsnitt 7 i ansökan att dispens från föreskrifterna kan meddelas.</p>
			<p><u>Miljökonsekvensbeskrivning och ansökan</u></p> <p>Nödvändig hänsyn till kulturmiljöintresset och fornlämningsituationen har inte tagits i MKB. Kulturhistorisk kompetens i arbetet med MKB:n saknas.</p>	<p>Behovet av att bevara och för framtiden skydda de höga kulturmiljövärden som anläggningarna och miljön kring dessa utgör har varit centralt under utredningar och överväganden kring nu ansökta åtgärder. Frågan hur anläggningarna</p>

		<p>Ur läns museets synvinkel vore det bästa att tillfoga en årsring till i berättelsen om platsen Järlefallsdammen, men utan att åsamka onödig skada de befintliga årsringarna. Samexistens mellan kulturmiljö och naturmiljö, men även småskalig elproduktion, borde vara möjlig och attraktiv.</p> <p>Positiva effekter för naturvärden kan inte kompensera för negativa på kulturmiljövärden.</p> <p>Arkeologiska undersökningar kommer att behöva göras.</p> <p>Det vidhålls att området vid Järlefallsdammen, med spår av bergsbruk och kvarn samt Järle stad, är en plats med goda förutsättningar att berätta om Bergslagen, järnet och den svenska statens gemensamma intressen. Platsen behöver ges relevant och kulturhistoriskt grundat skydd.</p> <p>Möjligheten att skydda Järlefallsdammen som kulturreservat bör utredas.</p> <p>För att kunna avgöra vilka lämningar efter bergshantering som kan omvandlas utifrån naturvärden behov och på vilket sätt, i vilken omfattning, skulle en analys behöva göras av alla hyttor, hamrar, och andra till bergsbruket anknutna lämningar, platser och miljöer inom Noraskogs bergslag.</p> <p>Ansökan saknar delar som skulle göra det möjligt för domstolen att pröva målet. Den till ansökan bifogade MKB:n innehåller så pass omfattande brister att den inte kan anses uppfylla de krav som framgår av 6 kap MB.</p>	<p>kan anpassas för att tillgodose höga naturvärden och samtidigt inte innebära oacceptabla ingrepp i kulturmiljön har utretts under många år. Det valda alternativet är den som bäst tillgodose dessa intressen. I avsnitt 3 kommenteras särskilt avvägningen mellan kulturmiljö- och naturvårdsintressen. Där framgår bl a att relevanta tillstånd kommer att sökas. Såvitt nu kan bedömas är det fråga om tillstånd till ingrepp i fornlämning. Inför denna prövning kommer bl.a en arkeologisk förundersökning enligt 2 kap. 13 § kulturmiljölagen att genomföras. Alla åtgärder kommer att ske i samråd med kulturmiljöexpertis och anpassas efter förhållandena på platsen.</p> <p>Den MKB som har upprättats uppfyller enligt Naturvårdsverket väl de krav som miljöbalken uppställer för en tillståndsprövning enligt 11 kapitlet miljöbalken. En särskild prövning enligt KML kommer att ske i ett senare skede även om den processen redan inletts.</p>
--	--	--	---

54 och 57 (samt TerraLimno Gruppen 55,58)	Nora kommun (samma yttrande i aktbilagorna)		Nora kommun yrkar i första hand att ansökan avvisas, och i andra hand att ansökan ska avslås. I tredje hand yrkas att mark- och miljödostolen ska vilandeförklara målet till dess beslut fattats i frågan om byggnadsminnesförklaring I fjärde hand att mark- och miljödostolen förenar tillstånd för verksamheten med villkor i linje med det förslag om utformning av fiskvägar som det redogörs för i bilaga 1 till kommunens yttrande.	Naturvårdsverket bestrider kommunens yrkanden.
			<p><u>NAP</u> Kommunen menar att ärendet bör avvisas i avvaktan på att arbetet med prövningen inom den nationella planen sker. Vid en omprövning för vattendraget kommer Järle kvarn att beröras av så centrala frågeställningar att det för närvarande är olämpligt att pröva kvarnen enskilt.</p> <p>Inom den prövningsgrupp som Järle kvarn tillhör finns mellan de större sjöarna Norasjön och Väringen även Hammarby, Axbergshammar och Dylta vattenkraftverk med dammbyggnader, samt utöver den i Järle ytterligare en dammbyggnad utan kraftverk. Samtliga dessa övriga anläggningar saknar möjligheter till förbivandring för fisk. Kommunen anser därför, för att uppnå den optimala lösningen, att det ska ske en gemensam prövning för alla anläggningar inom ramen för den nationella omprövningsplanen.</p> <p>Enligt uppgift är dock inte Järledammen anmäld till den Nationella planen.</p>	Det stämmer att Järledammen inte är anmäld till nationella planen. Enligt Naturvårdsverket saknar frågan om prövningarna enligt nationella planen rättslig betydelse för den nuvarande prövningen. Frågan som nu ska bedömas är om de ansökta åtgärderna uppfyller kraven i miljöbalken, dvs bästa möjliga teknik och rimliga villkor vid en avvägning enligt 2 kap 7 § miljöbalken.
			<p><u>Byggnadsminnesförklaring</u> Nora kommun avser att begära omprövning av Riksantikvarieämbetets (RAÄ:s) beslut 2018-06-08 att inte föreslå regeringen att utse Järle kvarn med dammanläggningar till ett statligt byggnadsminne. Kommunen anser att det finns skäl för avvisning alternativt avslag av Naturvårdsverkets ansökan i avvaktan på RAÄ:s behandling av kommunens ansökan om byggnadsminnesförklaring.</p>	Synpunkten bemöts i Naturvårdsverkets bemötande, avsnitt 3.5. Att kommunen avser att ansöka om omprövning av Riksantikvarieämbetets beslut innebär utgör enligt Naturvårdsverket inte skäl för vilandeförklaring av målet. Det är fråga om parallella processer.

		<p><u>Tillstånd</u> Kommunen menar att det är felaktigt av Naturvårdsverket att hävda att Järle kvarn saknar tillstånd. Tillstånd har funnits sedan dess tillkomst 1804, vilket framgår av äldre handlingar. Bland annat kan nämnas Kungliga befallningshavandes utslag den 16 juni 1855 ang. Järle tullmjölkvarn.</p> <p>Enligt bestämmelsen i 5 a § MP, som trädde i kraft den 1 januari 2019, motsvarar urminnes hävd, privilegiebrev och andra särskilda rättigheter att förfoga över vatten enligt 2 kap. 41 § ÄVL, ett tillstånd som är i paritet med miljöbalken. Eftersom lagändringen inte hade några övergångsbestämmelser ska den tillämpas direkt vid ikraftträdandet, oavsett när ett mål eller ärende har inletts. Med hänvisning till de i aktbilaga 57 nämnda handlingar och till 5 a § MP anförs att det i dag finns ett giltigt tillstånd för dammbyggnad med kvarn.</p>	<p>Som framgår av ansökan anser Naturvårdsverket att det är troligt att dammen och dämningen vid denna omfattas av urminnes hävd med hänsyn till den långa tid som dämningen pågått med omgivningens godkännande. Enligt Naturvårdsverket har torde detta dock inte ha någon betydelse för den förevarande prövningen om utrivning.</p>
		<p><u>Miljö kvalitetsnormer (MKN)</u> Det har i MKB:n felaktigt angivits att miljö kvalitetsnormen inte kan uppnås med mindre än att dammbyggnaden i Järle rivs ut. Av VISS framgår dock att byggande av en fiskväg är tillfyllest för att MKN ska kunna uppnås.</p>	<p>I MKB:n avsnitt 10.1 framgår att det i VISS redovisas en rad av möjliga, planerade och pågående åtgärder för en bättre miljöstatus i Järleån/Dyltaån. Naturvårdsverket har dock bedömt att utrivning av anläggningen bäst löser behovet av en fungerande fiskväglösning och behovet av att säkerställa och skydda områdets kulturmiljö.</p>
		<p><u>Fiske</u> Kommunen motsätter sig inte att det byggs en fiskväg förbi Järledammen, men anser att den ska ha en sådan utformning att det kulturhistoriska värdet i sin helhet bevaras i enlighet med bestämmelserna för naturreservatet och kommunens översiktsplan. Kommunen presenterar därför alternativa förslag till fiskväglösningar, upprättat av Terra Limnogrppen AB, som medför att dammbyggnaden kan bibehållas, se bilaga 1 till aktbil 57.</p>	<p>Naturvårdsverket har utrett ett flertal olika fiskväglösningar, se avsnitt 11.3 i MKB:n där det redogörs för utredda alternativ till ansökta åtgärder. Ingen av dessa har dock bedömts tillgodose målet att skapa en fungerande fiskväglösning och skydda och bevara kulturmiljön. I Bilaga 2 till bemötandet redogörs närmare för skälen för den valda lösningen.</p>

		<p>Inom sträckan mellan Hammarby och Järle kvarn finns en livskraftig strömstationär öringstam (Registerblad för NRO 18020) som sannolikt fortfarande utgörs av Hammarbyöringen vars särart ska bevaras.</p> <p>Som delmotiv för utrivning av verksdammen i Järle anges att gädda och lake är stora predatorer och innebär en fara för öringen. Enligt kommunen har sökanden på grund av en bristande analys av provfiskeresultaten även här dragit en felaktig slutsats.</p> <p>Som ytterligare ett delmotiv i att riva ut dammbyggnaden anges att öringen måste kunna "fly" undan gädda och lake. Det ringa antal av dessa motiverar dock inte ett så stort ingrepp som en utrivning innebär. En väl anlagd fiskväg genom t ex det högra utloppet kan på ett utmärkt sätt ge öringen en möjlighet att undkomma rovfisken nerströms dammbyggnaden. Det kan dock inte undvikas att gädda och lake tillförs vattendraget från Norasjön.</p> <p>I stort sett syftar alla ansökta åtgärder endast till att öka antalet öringar. Detta kan på ett utmärkt sätt åstadkommas genom en fiskväg men framförallt genom en kontinuerlig säkerställd tappning från Norasjön.</p> <p>Slutligen anförs felaktigt i MKB:n att det finns asp i vattendraget, vilket inte stämmer.</p>	<p>Det finns många skäl till ansökan om utrivning och anläggande av fiskväg och möjligheten till flyktmöjlighet för öringen är en av flera positiva effekter av åtgärderna.</p> <p>Såvitt avser asp förekommer denna rikligt i nedströmsliggande sjön Väringen och aspen vandrar uppströms i Järleån/Dyltaån (Järleån byter namn till Dyltaån ett par km söder om Järle). Fisken förekommer således bland annat i Järleån/Dyltaåns nedre delar. I åtgärdsprogrammet för asp lyfts Dyltaån fram som ett prioriterat område för åtgärder; bland annat åtgärdande av vandringshinder, omprövning av vattendomar samt biotoprestaurering.</p>
		<p><u>Flodpärlmussla</u> Den enda arten inom Natura 2000-området i Järleån som inte har gynnsam bevarandestatus är flodpärlmusslan. Orsaken till detta har inte utretts av sökanden. Någon inventering av relevanta forssträckor uppströms dammbyggnaden har inte heller utförts. Det är inte, givet den bristfälliga utredningen, möjligt att bedöma konsekvenserna för flodpärlmusslan för det fallet att dammen rivs ut.</p>	<p>I MKB:n avsnitt 7.1.2 behandlas flodpärlmusslan särskilt, samt i avsnitt 7.2 angående förväntade konsekvenser av de ansökta åtgärderna. Enligt Naturvårdsverket är det underlag som finns tillräckligt för att göra en bedömning av de ansökta åtgärdernas konsekvenser för naturmiljön i Järleån och däribland konsekvenser för flodpärlmusslan. Det kan vidare konstateras att, oavsett anledningar</p>

			<p>Det bör utföras en mer omfattande inventering efter flodpärlmussla, framförallt i hela sträckan mellan Hammarby och Järle. I det fall en kompletterande inventering inte visar förekomst av flodpärlmussla bör ansökan även kompletteras med en mera ingående analys av orsaken till detta. Det är inte godtagbart att endast åberopa lösa antaganden om den aktuella dammbyggnadens inverkan.</p>	<p>till flodpärlmusslans nuvarande bevarandestatus, förutsättningarna för att åstadkomma en förstärkning av populationen förbättras genom de ansökta åtgärderna.</p>
			<p><u>Bottenfauna</u> Den bottenfaunaundersökning från år 2018, som det hänvisas till i MKB, visar en liknande variation av bottenfauna längre uppströms i vattendraget som den som förekommer på vardera sidan om dammbyggnaden vid Järle. Den ringa skillnaden som uppstår på grund av de konstgjorda trösklarna som planeras motiveras enligt kommunen inte ett så omfattande ingrepp som en utrivning av den kulturhistoriskt värdefulla dammbyggnaden innebär. En utrivning raderar däremot ut hela populationen av bottenfauna inom nuvarande uppdamningsområde och medför en betydande påverkan på bottenfaunan nedströms dammbyggnaden vilket även framgår av MKB.</p> <p>Utrivningen kommer att få omfattande konsekvenser för bottenfaunan nedströms dammen, dessa beskrivs i detalj i kommunens yttrande. Enligt kommunen krävs dispens enligt 7kap 28 a § miljöbalken.</p>	<p>Se MKB avsnitt 7.2 gällande konsekvenser för naturvärden och biologisk mångfald. Påverkan under anläggningskedet är temporär och bottenförhållanden bedöms återhämta sig efter det att åtgärderna har genomförts. Naturvårdsverket har även åtagit sig att flytta fiskar och eventuella musslor som uppehåller sig i arbetsområden innan torrläggningen sker, se bemötande avsnitt 8.</p> <p>I fråga om Natura 2000-området utgör ansökta åtgärder enligt Naturvårdsverket ett led i förvaltningen av området som på sikt avser att förbättra miljön i området. Naturvårdsverket bedömer inte heller att åtgärderna under genomförandet kommer att innebära sådan påverkan Natura 2000-områdets bevarandevärden negativt att det behövs något tillstånd enligt 7 kap. 28 a § miljöbalken. Se avsnitt 7.2 i MKB:n.</p>
			<p><u>Kulturmiljö</u> Planerade åtgärder kan tveklöst anses innebära oreparerbara skador på hela den kulturhistoriskt känsliga miljön i Järle. De fornminnen som finns under dammen riskerar att skadas vid utrivningen. Kommunens intresse för bevarande av den kulturhistoriskt värdefulla miljön framgår med önskvärd tydlighet i ÖP.</p>	<p>I MKB:n avsnitt 8 angående konsekvenser för kulturmiljön. I bemötandet avsnitt 3 utvecklar Naturvårdsverket sin syn på hur kulturmiljön ska beaktas i prövningen samt frågor rörande behovet av en arkeologisk utredning.</p>

			<p>Området omfattas även av kulturmiljölagen vilket innebär att omfattande undersökningar behöver utföras innan man ens kan fundera över att riva dammbyggnaden och vidta terrängjusteringar av åbotten. Avsikten med naturreservatet inkluderade även uttryckligen att de kulturhistoriska värdena skulle förvaltas och vårdas. En utrivning kan därför inte betecknas som en positiv effekt vilket man vill ge sken av i Naturvårdsverkets MKB.</p> <p>Även av Art- och habitatdirektivet framgår att hänsyn ska tas till kulturvärden samt regionala och lokala särdrag (Artikel 2 p. 3). De fornlämningar som med största säkerhet finns under nuvarande damm och vattenyta lämnas utan vidare kommentarer i ansökan. Fornlämningar är skyddade enligt lag (2 kap. 1 § Kulturmiljölag 1988:950). Naturvårdsverket behöver därför söka tillstånd enligt denna lag (2 kap. 6 §).</p>	
ORGANISATIONER				
7	Jerle Stads Samfällighetsförening	[REDACTED]	[REDACTED] att han inte ser sig som berörd.	Noteras.
27	Jerle Stadsförening		Motsätter sig att tillstånd till ansökta åtgärder meddelas. Till stöd för sin inställning har följande synpunkter framförts. Vidare yrkas att	Naturvårdsverket har utformat ansökan efter en avvägning mellan kultur- och naturmiljöintressen och anser att åtgärderna bidrar till att

			<p>syn ska hållas på plats samt att ett eventuellt tillstånd förenas med villkor.</p> <p>Ansökta åtgärder medför en påtaglig och irreparabel skada på befintliga kulturmiljövärden. Framhåller att det motståndet mot ansökta åtgärder bland lokalbefolkningen är stort samt att detta blev tydligt under samrådsprocessen.</p>	<p>bibehålla och delvis förstärka centrala delar av kulturmiljön. Ytterligare beskrivning av de avväganden mellan kulturmiljö- och naturvårdsintressen som gjorts återfinns i avsnitt 3 i bemötandet.</p> <p>Naturvårdsverket instämmer i att det bör ske syn på plats i samband med huvudförhandlingen i målet.</p>
			<p>Anser att ansökta åtgärder inte är förenliga med vare sig intentioner och skötselplan för naturreservatet eller Nora kommuns översiktsplan.</p> <p>Anför även att konsekvenserna på grundvattnet – med anledning av bl a att vattennivån uppströms sänks med en meter samt att flödes hastigheterna ökas – inte är klarlagt. Det är inte heller klarlagt vilka konsekvenser ansökta åtgärder får på den ekologiska statusen som utvecklats på platsen under flera hundra år.</p> <p>En utrivning av dammluckor och trösklar medför risk att även dammfundamenten skadas allvarligt. Åtgärder behöver vidtas för att grundkonstruktionen, det historiska utseendet och dess funktion som bro bibehålls. Även kvarnbyggnaden måst bevaras och intilliggande badplatsen samt vandringsleder underhållas.</p> <p>Föreslår att ett natur- och kulturhus anläggs i övre planet.</p>	<p>Dispens från reservatföreskrifterna yrkas, och av de skäl som anges i avsnitt 7 i ansökan anser Naturvårdsverket att dispens från föreskrifterna kan meddelas.</p> <p>Konsekvenser av den sänkning som sker uppströms dammen har utretts och förklaras såväl i ansökan under avsnitt 5.2 som i den tekniska beskrivningen. Det finns ingen anledning att anta att grundvattennivån skulle påverkas.</p> <p>Som närmare utvecklas i Bilaga 2 saknas skäl att anta att dammens konstruktioner skulle äventyras av planerade åtgärder.</p> <p>Naturvårdsverket kommer att se över på vilka möjligheter det finns att använda kvarnen framöver men det är inte bestämt på vilket sätt. Först behöver kvicksilversaneringen göras.</p>
34	Nora Biologiska Förening (NBF)		<p>NBF anser att dammen vid Järle kvar ska vara kvar och att det går att förena kultur och miljö. De anser i detta fall att befintligt kulturvärde väger högre än vad de föreslagna åtgärderna troligtvis vinner i naturvärdesökning samt att åtgärderna skulle skada platsens värde som intressant besöksmål.</p>	<p>Naturvårdsverket anser att åtgärderna bidrar till att bibehålla och förstärka centrala delar av kulturmiljön. Ytterligare beskrivning av de</p>

				avväganden mellan kulturmiljö- och naturvårdsintressen som gjorts återfinns i avsnitt 3 i bemötandet.
			Några km öster om Järleån finns Lillsjöbäcken, som mynnar ut i Järleån nedströms Järle kvarndamm. Lillsjöbäcken har till skillnad mot Järleån god förekomst av flodpärlmussla. De två vattendragen är likvärdiga med dammar i båda. Det bör utredas varför det är så olika förekomst av flodpärlmussla i de båda vattendragen.	I bl a avsnitt 4.6 i ansökan samt avsnitt 7.1.2 i MKB:n beskrivs situationen för flodpärlmusslan samt vilka inventeringar som gjorts. En förstärkt öringstam ökar chansen för flodpärlmusslans spridning i vattensystemet. Närheten till Lillsjöbäckens stora bestånd av flodpärlmussla, medför goda utsikter för spridning och återkolonisering av lokaler där musselarten tidigare sannolikt funnits.
			För det fall att någon åtgärd ska vidtas förordas det alternativ som Länsstyrelsen föreslog för 10 år sedan, med en förbättrad fiskvandningsled på västra sidan i ån.	Frågan hur anläggningarna kan anpassas för att tillgodose höga naturvärden och samtidigt inte innebära oacceptabla ingrepp i kulturmiljön har utretts under många år. Det valda alternativet är den som bäst tillgodose dessa intressen. I avsnitt 3 kommenteras särskilt avvägningen mellan kulturmiljö- och naturvårdsintressen. I bl a kapitel 11 i MKB samt bilaga 2 till bemötandet utvecklas de överväganden som gjorts inför valet av nu aktuell lösning, samt varför andra alternativ valts bort.
45	Hembygdsföreningen Noraskog		Framhåller att Mark- och Miljödomstolen ska uppmana verket att ompröva sitt utrivningsförslag och utreda andra möjligheter, till exempel förbättring av befintlig fiskväg under stenvalvsbron eventuellt i kombination med en ny slitsränna, förslagsvis till vänster om den befintliga dammpelaren. Menar att föreslagna åtgärder river ut synliga delar av anläggningen som har avgörande betydelse för det samlade kulturmiljövärdet och att den historiska förståelsen för platsen försvinner.	Se ovan angående utredning av fiskväg (Nora Biologiska Förening) Mycket få delar ovan vattenytan kommer att avlägsnas (se figur 5 i bemötandet samt tekniska beskrivningen).

			Vidare anføres att attraktionen och livskraften med Järleåns naturreservat är just samspelet mellan skyddsvärd, unik naturmiljö och levande, unik kulturmiljö. Med Naturvårdsverkets yrkande om att meddela dispens från föreskrifterna för reservatet Järleån frångås det som vid reservatets antagande 1976 lyftes fram som syftet med reservatsbildningen. Hembygdsföreningen anser inte att yrkande om dispens ska accepteras.	Skälen för dispens framgår av ansökan.
			Hembygdsföreningen efterlyser Riksantikvarieämbetet synpunkter på Naturvårdsverkets ansökan om förslagna åtgärder med ingrepp som påverkar bygdens kulturhistoria och bruksmiljö.	Riksantikvarieämbetet har inkommit med yttrande (se ovan).
			Anför att MKB:n förringar bygdens historia och särart. Hembygdsföreningen menar att miljökonsekvensbeskrivningen bör kompletteras med parametrar som rättvist värderar hot och risker mot kulturmiljön, boendemiljön, bygdens historia och sociala liv.	Under flera delar i MKB:n bl a i inledningen samt under avsnitt 6 och 7 beskrivs påverkan på boendemiljö samt hur hänsyn tagits till den historiska verksamheten vid Järle kvarn.
			Bedömning av konsekvenser för framtida klimatförändringar och vattenförsörjning saknas. Framhåller att hela vattensystemets påverkan på den vattenlevande faunan bör utredas innan utrivning sker. Det ifrågasätts om inte hinder såväl uppströms som nedströms måste undanröjas om öringen ska vandra och beståndet öka.	Åtgärderna utformas med hänsyn till framtida förhållanden. Järle Kvarn och damm är ett av flera vandringshinder i Järleån men miljöpåverkan ska i denna prövning endast prövas utifrån nu ansökta åtgärder.
48	Örebro läns hembygdsförening		Yrkar i första hand att ansökan ska avvisas då ansökan inte innehåller det underlag som kravs för att domstolen ska kunna pröva ansökan. MKB uppfyller heller inte kraven enligt 6 kapitlet MB. Även underlaget för att kunna bedöma tillståndsfrågan enligt 2 kap kulturmiljölagen är bristfälligt.	Den MKB som har upprättats uppfyller enligt Naturvårdsverket väl de krav som miljöbalken uppställer för en tillståndsprövning enligt 11 kapitlet miljöbalken. En särskild prövning enligt KML kommer att ske i ett senare skede även om den processen redan inletts.

			<p>I andra hand yrkas att ansökan ska avslås på den grunden att sökanden inte visat att fördelarna med utrivningen överväger nackdelarna. Med nackdelar avses särskilt den påverkan som det ansökta åtgärderna har på riksintresset på kulturmiljövård enligt 3 kap. MB.</p> <p>Hemställer att yttrande inhämtas från Vattenmyndigheten samt Riksantikvarieämbetet samt att yttrandet ska avse se sakfrågor som föreningen lyfter i sitt yttrande.</p>	<p>Yttrande har inkommit från Riksantikvarieämbete (se ovan). Vidare har Naturvårdsverket anser inte att det finns skäl att inhämta yttrande från Vattenmyndigheten.</p>
			<p>Miljön i stort, rekreationsvärden samt andra samhällsnyttiga verksamheter tål inte ingreppet som planerade verksamheter medför.</p> <p>De planerade åtgärderna innebär en vattenanläggning som aldrig tidigare funnits vid Järleån. De planerade åtgärderna medför en betydande negativpåverkan på miljön i stort (kulturmiljö, fornlämningsmiljö, boendemiljön och den lokala livsmiljön för människor), befintliga rekreationsvärden och samhällsnyttiga verksamheter. Att planerade åtgärder medför påtaglig skada på ett riksintresse borde i sig vara skäl för att tillstånd inte ska ges. Det framgår inte av MKB vilka lämningar som berörs och på vilket sätt de berörs.</p>	<p>Naturvårdsverket anser att åtgärderna bidrar till att bibehålla och förstärka centrala delar av kulturmiljön. Ytterligare beskrivning av de avväganden mellan kulturmiljö- och naturvårdsintressen som gjorts återfinns i avsnitt 3 i bemötandet. Genomförda avvägningar mellan berörda riksintressen kommenteras närmare under 3.1 i bemötandet.</p>
			<p>Framhåller att MKB inte uppfyller kraven enligt 6 kap MB. Till grund för inställningen framhåll bl bristande värdering av befintlig kulturmiljö och kulturarv. Konsekvenserna av planerade åtgärder är mer allvarliga än vad som redovisats. Kritik riktas mot att Riksantikvarieämbetets "Plattform för kulturhistorisk värdering och urval" inte har använts som underlag.</p>	<p>Se ovan angående krav på MKB i tillståndsprovning enligt 11 kapitlet.</p>
			<p>Hänvisar till dom 2018-05-22 MMD 1535-17 och framför bl a att det inte är möjligt att inom ett riksintresse kompensera för förlust eller skada på ett enskilt uttryck genom förstärkning av ett annat. ÖLH anser att MB inte ger utrymme för kompenstationstänkande eller att</p>	<p>Avvägningen mellan de olika riksintressena utvecklas i bemötandet avsnitt 3.1 i bemötandet.</p>

			den påtagliga skadan på det aktuella riksintresset kan kompenseras av att planerade åtgärder medför andra positiva effekter på miljön.	
			ÖHL tolkar bestämmelserna i kulturmiljölagen som att fornlämningsmiljön i området är omfattande och sträcker sig uppströms till den moderna vägbron (inkluderat den dämnda vattenytan) och nedströms till lugnvattnet nedanför forssträckan. Behov finns även av att göra en arkeologisk förundersökning för att utreda bl a om eventuellt ytterligare lämningar finns i området. En sådan utredning bör ligga till grund för MKB.	Se ovan angående tillstånd enligt kulturmiljölagen samt arkeologisk undersökning.
			Det framgår inte i MKB varför det alternativ som presenterades i sökandens utredning 2010 (Miljöanpassad anläggning/Fiskväg i befintlig omlöpsfåra) inte längre anses som ett alternativ för att uppnå god ekologisk status. Vidare anförs att andra alternativ för Järle kvarn är otillräckligt utredda och förordar ett alternativ där vattenanläggningen upprustas och en faunapassage anläggs i södra åfåran. Vidare anförs att naturvårdsverket har en möjlighet att skapa ett mönsterexempel där miljövärden, intressen och verksamheter i och vid vattnet kan tas tillvara och utvecklas utifrån en modern helhetssyn på landskapet. Därtill förordas att vänta med vattenmiljöåtgärder till dess att omprövning enligt NAP har genomförts.	Frågan hur anläggningarna kan anpassas för att tillgodose höga naturvärden och samtidigt inte innebära oacceptabla ingrepp i kulturmiljön har utretts under många år. Det valda alternativet är den som bäst tillgodose dessa intressen. I avsnitt 3 kommenteras särskilt avvägningen mellan kulturmiljö- och naturvårdsintressen. I bl a kapitel 11 i MKB samt bilaga 2 till bemötandet framgår utvecklas i detalj de överväganden som gjorts inför valet av nu aktuell lösning, samt varför andra alternativ valts bort.
50	Svenska industriminnesföreningen		Föreningen yrkar att mark- och miljödomstolen: - respekterar riksintresset och att kulturvärdet skapas av helheten, där dammen är en omistlig del - underkänner miljökonsekvensbeskrivningen som ligger till grund för Naturvårdsverkets ansökan - avvisar ansökan och anvisar sökanden att inkomma med ny miljökonsekvensbeskrivning, som underlag för ny ansökan - alternativt avslår ansökan då sökanden inte har visat att fördelarna med utrivningen uppväger nackdelarna	Naturvårdsverket bestrider föreningens yrkanden.

			<p>- hör Vattenmyndigheten om bedömning och beslut för förklaring av vattenförekomsten vid Järle kvarn som kraftigt modifierad enligt 4 kap. 3 § vattenförvaltningsförordningen</p> <p>Föreningen i huvudsak följande synpunkter.</p>	
			<p><u>Bedömning av påverkan på kulturmiljön</u> Föreningen framhåller att vattenfallet och dammen har varit de centrala faktorerna för att bruket etablerades just här. Bergsmansgårdarna visar den äldre bergsmansorganisationen, med rötter i medeltiden och som fungerade i denna del av Bergslagen ännu vid början av 1900-talet.</p> <p>Menar att MKB är undermålig och att de planerade åtgärderna är mycket allvarligare än vad som framkommer av MKB:n. Beskrivningar av hur vissa miljöer påverkas saknas. Järle är en nyckelmiljö för att illustrera hur Bergslagens naturresurser gjorde Sverige till en världsaktör inom järnproduktion. Detta har skapat kultur- och naturmiljöer som med sitt stora tidsdjup har unika värden.</p> <p>Anför att Naturvårdsverket har ett uttalat ansvar även för de kulturmiljöer de förvaltar. När naturreservatet vid Järle kvarn bildades var ett grundläggande syfte att skydda kulturmiljön, vilket var den möjlighet som vid den tidsperioden fanns att tillgå för att skydda kulturmiljöer.</p> <p>Understryker att ett återskapande ett tänkt naturtillstånd inom ett bergslagsområde som helt är präglad av industriell verksamhet under ett årtusende låter sig knappast göras. Det presenterade förslaget innebär påtaglig skada för kulturmiljön.</p> <p>Anser att det finns förutsättningar för Vattenmyndigheten att förklara vattendraget som kraftigt modifierad (KMV). Framhåller i enlighet med andra organisationer att det inte är möjligt att inom ett riksintresse kompensera för förlust eller skada på ett enskilt</p>	<p>Naturvårdsverket anser att kulturmiljön behandlas utförligt i ansökningshandlingarna, se avsnitt 8 i MKB, samt att erforderligt underlag finns för den nu aktuella prövningen. För Naturvårdsverkets ytterligare ställningstagande avseende kulturmiljön hänvisas till bemötandet, avsnitt 3.</p> <p>Det saknas förutsättningar för att förklara vattenförekomsten som KMV.</p>

			uttryck genom en förstärkning av ett annat uttryck. Det är inte heller möjligt att vikta olika uttryck mot varandra. Raderas ett uttryck så är skadan skedd avseende det historiska sammanhang som just det uttrycket representerar och illustrerar. Hänvisar till dom 2018-05-22 i mål MMD 1535-17.	
52	Vattenhistoriskt nätverk		<p>I första hand yrkas att mark- och miljödomstolen ska avvisa ansökan, då de inte anser att ansökan innehåller de delar som gör det möjligt för domstolen att fullt ut pröva målet. De brister som finns i den bifogade miljökonsekvensbeskrivningen är sådana, att den inte kan anses uppfylla kraven enligt 6 kap. miljöbalken. Underlagen för att bedöma ingreppet i och påverkan på fornlämningsmiljön, och därmed också tillståndsfrågan enligt 2 kap. kulturmiljölagen, är också bristfälliga. Ytterligare en grund för detta är den påtagliga skada som utrivningen kommer medföra på riksintresset för kulturmiljövård, enligt 3 kap. miljöbalken.</p> <p>I andra hand yrkas att Mark- och miljödomstolen ska avslå ansökan, då de menar att sökanden inte kan anses ha visat att fördelarna med utrivningen uppväger nackdelarna med denna.</p> <p>Hemställer därför om att mark- och miljödomstolen ska begära in yttrande från Vattenmyndigheten och Riksantikvarieämbetet. Yttrande ska omfatta de sakfrågor som tas upp i föreningens yttrande.</p> <p>Framhåller i allt väsentligt samma synpunkter som Örebro läns hembygdsförening.</p>	<p>Naturvårdsverket bestrider yrkandena.</p> <p>Se Naturvårdsverkets kommentarer ovan till yttrandet från Örebro läns hembygdsförening.</p>
59	Älvräddarnas Samorganisationer (ÄlvS)		<p>ÄlvS tillstyrker att MKB godkänns och att tillstånd meddelas enligt ansökan.</p> <p>ÄlvS anser att sökanden ska åta sig att flytta fisk och eventuella stormusslor som återfinns inom arbetsområdet till lämplig plats i vattendraget så att dessa inte skadas vid genomförandet av åtgärder.</p>	<p>Noteras. Se avsnitt 5 i bemötandet. Naturvårdsverket åtar sig att flytta fiskar och eventuella musslor som uppehåller sig i arbetsområden innan torrläggning sker.</p>

			ÄlvS framför i huvudsak följande synpunkter.	
			<p><u>Ansökan</u> Den aktuella anläggningen har mycket höga kulturmiljövärden samtidigt som Järleån hyser mycket höga och utpekade naturvärden. Den vattenverksamhet i form av reglering som bedrivs vid ifrågavarande anläggning bidrar till att miljö kvalitetsnormer och bevarandemål inte uppnås. Den ansökta åtgärden har valts och utformats med stor hänsyn till kulturmiljön och är enligt ÄlvS väl avvägd i fråga om att i så stor utsträckning som möjligt bibehålla befintlig anläggning med minsta påverkan på kulturmiljövärden och samtidigt möjliggöra uppnående av miljö kvalitetsnormer och bevarandemål samt bidra till måluppfyllnad av nationella miljömål. Ansökt åtgärd är enligt ÄlvS väl motiverad genom grundlig utredning jämfört flertalet alternativa åtgärder. Den nuvarande verksamhetens påverkan på vattenförekomstens ekologiska status och Natura 2000-områdets bevarandestatus innebär också att åtgärder måste vidtas vid anläggningen.</p> <p>Mot bakgrund av detta kan den ansökta åtgärden anses möjliggöra anläggningens väsentliga bibehållande och därmed möjligheten att långsiktigt bevara dess kulturmiljövärden. Vidare delar ÄlvS sökandes bedömning och resonemang om att då den verksamhet som idag bedrivs vid anläggningen medför en skada för naturvårdsintresset, bör miljöbalkens portalparagraf vara ledande i avvägningen mellan de två riksintressena och att valet av åtgärd och utformning på bästa sätt tillgodoser nödvändig hänsyn till både natur- och kulturmiljö.</p>	Se ovan.
			<p><u>MKB</u> ÄlvS konstaterar att MKB är väl avfattad och upprättad efter långt och ingående samråd. MKB innehåller adekvata uppgifter om åtgärdens utformning och omfattning, hur sökanden avser genomföra åtgärden liksom syfte och förväntat resultat. ÄlvS utgår från att sökanden inte har invändningar mot att även tillse att fisk</p>	Se ovan.

			och eventuella stormusslor blir flyttade från arbetsområdet till en lämplig plats i vattendraget.	
			<p><u>Effekter på kulturmiljön</u></p> <p>ÄlvS har studerat uppgifterna i MKB om påverkan på kulturmiljön vid Järle utifrån sökta och alternativa åtgärder och kan konstatera att ansökt åtgärd är den som ur ett helhetsperspektiv tillgodoser både natur- och kulturmiljön på bästa sätt.</p> <p>ÄlvS menar att bevarandet och underhållet av kvarnen, murverksdammen, resterna av tidigare smides- och bruksbyggnader i form av grunder m m och stenalvsbron fortsatt gör att kulturmiljövärdena kommer att vara i stort sett intakta. De delar som tas bort; luckor, gåtbalkar, mekanik och trösklar är till största delen inte synliga uppströms vid normala förhållanden.</p> <p>ÄlvS menar vidare att påverkan på kulturmiljön i form av att den uppdämda vattenytan ersätts av strömmande vatten, kan sägas kompenseras av att det strömmande vattnet ger en tydlig förståelse för varför de verksamheter som funnits på platsen förlades just hit, vilket sökande beskriver i MKB.</p>	Noteras.
51	Lindesbergs Hembygdsförening [REDACTED]		<p>Stödjer yttrandet från Hembygdsföreningen Noraskog.</p> <p>Anser att dispens inte ska beviljas då det skulle strida mot syftet med naturreservatet vid Järleån. Anser att dammen ska behållas för att behålla kulturhistoriska värden.</p>	Noteras. Se Naturvårdsverkets kommentarer ovan till yttrandet från Hembygdsföreningen Noraskog.
ENSKILDA				
20	[REDACTED]		<p>Motsätter sig rivning av Järle kvarndamm på grund av befintliga kulturmiljövärden och koldioxidfri elproduktion förstöres. Flodpärlmusslan behöver inte finnas i varje vattendrag.</p> <p>Menar att det finns en fundamentalistisk inställning i tillämpningen av vattendirektivet.</p>	Planerade åtgärder har utformats för att ta hänsyn till områdets stora värde ur kulturmiljösynpunkt, samtidigt som naturmiljön förbättras. Det finns inget tillstånd till kraftproduktion.

21	[REDACTED]	[REDACTED]	<p>Betonar vikten av det kulturarv som Järle kvarn utgör och att denna ska bevaras för framtiden.</p> <p>Framför följande synpunkter</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Utrivning av dammluckorna kan tillstyrkas. En förutsättning är dock att en vattennivå och vattenspegel uppströms kan garanteras. Förslag på hur detta kan göras framgår av yttrandet. 2. Förslag på hur alternativ fiskpassage kan anläggas ges. 3. Om vattnet släpps fritt kan grundvattennivån på deras skogsfastighet påverkas. [REDACTED] [REDACTED]. De ansökta åtgärderna skulle medföra drastiska förändringar. Vattenbalansen skulle förändras, vilket skulle medföra risk för lägre tillväxt och skadedjur på deras skog. <p>[REDACTED] [REDACTED] [REDACTED]</p> <p><u>Ersättningsanspråk</u> Ett ersättningsanspråk om totalt [REDACTED] kronor framställs.</p> <p>Grunden för ersättningsanspråket är minskat värde på fastigheten vilket har uppskattats till [REDACTED] [REDACTED] [REDACTED] [REDACTED] [REDACTED]</p>	<p>Åtgärderna innebär en sänkt vattennivå med ca en meter och därmed en något mindre vattenspegel som flyttas uppströms. Frågan om alternativ fiskpassage har utvecklats i Bilaga 2 till bemötandet. Det finns ingen risk för skada på [REDACTED] och ersättningsanspråket bestrids, se avsnitt 7 i bemötandet. Om oförutsedd skada skulle uppkomma finns möjlighet att anmäla ersättningskrav i efterhand.</p>
----	------------	------------	---	---

			<p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p>	
25	<p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p>	<p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p>	<p>Motsätter sig att tillstånd meddelas för de ansökta åtgärderna till dess att kultur- och historiemiljöns värde är fullt utrett.</p> <p>Anser att Naturvårdsverket bör få i uppdrag att genomföra en ny utredning om Järle Kvarndamm och Järleåns lopp. Befintlig utredning anses bristfällig. De framhåller att en ny utredning ska fokusera på om utrivningen verkligen gynnar biologisk mångfald, exempelvis har orsaker till att beståndet av flodpärlmusslan är hotad inte utretts. Vidare ska utredningen fokusera på utredningen av den befintliga biotopen.</p> <p>Yrkar vidare att NV tar hänsyn till värdet av ett lokalt elkraftverk i befintlig byggnation.</p> <p>Yrkar på att MSB ska ges tillfälle att yttra sig om fördelarna med småskalig vattenkraft, särskilt för det fallet matförsörjningskedjorna och elförsörjningen bryter ihop.</p>	<p>Utredning av lämpliga åtgärder har skett under lång tid och många parter har lämnat synpunkter och åtgärderna har i många avseenden anpassats därefter. Dämning av vattendrag har en negativ påverkan på vattenmiljön och genom fria vandringsvägar kommer förutsättningarna för naturmiljön att förbättras, vidare är anläggningen i behov av reparation ur säkerhetssynpunkt. Det finns inget tillstånd till kraftproduktion och någon sådan är inte aktuell att bedriva på platsen med hänsyn till de naturmiljövärden som finns i vattendraget.</p>
28	<p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p>	<p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p>	<p>Hänvisar till yttrandet från Jerle Stadsförening och anför därutöver följande.</p> <p><u>Konsekvenser av tung trafik i området</u></p> <p>Vid genomförande av ansökte åtgärder kommer tunga maskiner och transporter röra sig i området vilket riskerar att medföra skador på vägen samt sprickor och sättningar på byggnader i anslutning till vägar. Tung trafik och byggnadsarbete kan även störa näringsverksamhet i området. Någon närmare undersökning av vägnans bärighet framkommer inte av MKB eller TB.</p> <p><u>Konsekvenser för fastigheten</u> [REDACTED]</p> <p>[REDACTED]</p>	<p>Under anläggningsskedet kommer vissa tunga transporter att krävas och en särskild tillfartsväg kommer att anläggas. Det kommer även att säkerställas att befintliga vägar och anläggningar inte skadas av transporterna och om så skulle vara fallet kommer återställande att ske.</p> <p>[REDACTED]</p> <p>[REDACTED]. Efter avslutat arbete kommer området förhoppningsvis att vara minst lika attraktivt som idag för besökare, och anläggningarna vara säkra att vistas på.</p>

<p>██████████</p> <p>■</p> <p>■</p> <p>■</p>	<p>██████████</p> <p>██████████</p> <p>████████████████████</p> <p>██████</p> <p>████████████████</p> <p>██████████</p> <p>██████████</p> <p>██████</p> <p>██████</p>		<p>Motsätter sig att tillstånd meddelas</p> <p>Hänför sig till NAP och understryker att ett syfte var en systematisk prövning per vattendrag. Menar en separat åtgärd på en specifik anläggning med flera, såväl uppströms som nedströms liggande anläggningar dömt att förfela sitt syfte. En utrivning av Järlekvarns dammanläggning medför därför knappast några som helst förbättringar för den ekologiska mångfalden. Framhåller att den kulturella miljön och attraktionskraften som besöksmål skadas. De mindre besöksnäringar som bedrivs på platsen torde få det svårt om den vackra vattenspegeln försvinner.</p> <p>Framhåller att anläggningen skulle kunna producera energi även i dag samt att viktig kulturmiljö skulle gå förlorad om anläggningen rivs. Understryker att området utgör naturreservat samt är skyddat som riksintresse. Det är Länsstyrelsen som har initiativet och genomföranderesurserna. Frågan är om inte Järlekvarn har hanterats fel från första början. Natur och kulturvärden knutna till platsen har inte beaktats i utredningarna. Kvarnen har rötter i medeltiden. Dämningen för utvinnande av kraft har likaledes funnits i många århundraden och utgjort basen och grogrunden för den miljö som växt upp i Järle. Alternativet som innebär att kulturmiljön bevaras genom att ett omlöp byggs har dock inte på allvar utretts.</p> <p>Frågan om fiske saknar relevans ur sportfiskesympunkt då fiske inte är tillåtet vid dammen och att fisket uppströms eller nedströms inte påverkas då ytterligare dammar begränsar fiskens vandringsmöjligheter.</p> <p>Även om – vilket är mycket tveksamt – en utrivning i ett vattendrag som varit dämt i flera hundra år skulle resultera i att det plötsligt uppenbarar sig vandringsfisk i vattendraget kan det mycket väl vara så att det missgynnar flodpärlmusslan. I de lugnvatten som en damm utgör finns oftast bestånd av mindre öring/bäckforell som</p>	<p>Åtgärderna vid Järle kvarn har varit aktuella sedan lång tid tillbaka med hänsyn till anläggningens behov av underhåll samt behovet av att vidta åtgärder för att uppnå uppsatta målsättningar för naturmiljön. Avbördningsmöjligheten vid dammen behöver också ökas inför framtiden. Anläggningen ingår inte i NAP-systemet men kommande omprövningar av anläggningar i övriga delar av Järleån, kommer ifall dessa resulterar i anläggande av vandringsvägar, ytterligare understryka värdet av en utrivning vid Järle. Det får bedömas som osannolikt att nytt tillstånd till kraftproduktion skulle meddelas i en sådan skyddsvärd miljö som råder vid Järle kvarn, och inte heller aktuellt från Naturvårdsverkets sida.</p>
--	---	--	---	--

			<p>utgör ett bättre värdedjur för glochidielarverna än större, vandrande fiskar. Exempel anges där dammutrivningar missgynnade såväl sportfisket som flodpärlmusslan.</p> <p>I yttrandet listas såväl negativa som positiva effekter av en dammutrivning.</p> <p>Sammantaget framförs att en utrivning av Järlekvärn dammläggning (liksom övriga anläggningar) med såväl kulturhistoriskt värde och övriga miljövärden som för småskalig elproduktion i Sverige ökar ovillkorligen de skadliga utsläppen av klimatpåverkande CO2 för lång tid framåt. Den utrivning som ansökan avser ska därför avslås i avvaktan på behandling enligt det nya regelsystemet inom Nationella Prövningsplanen. Om åtgärd för fiskvandring nu ändå anses behöva behandlas akut kan gynnsam ekologisk status uppnås med ett omlöp förbi dammen.</p>	
42	██████████		<p>Framför en återgivning av forskningsläget kring utrivning av dammar. Menar att mycket forskning kring utrivning av dammar bygger på studier av vattenkraftsdammar i större vattendrag vilket blir problematiskt när dammar i mindre vattendrag ska rivas ut. Menar att det finns studier som visar att små dammar kan ha positiva effekter på ekosystemen. Hänvisar bl a till studier i vilket det anförs att vattendrag med intakta dammar hade högre förekomst av musslor än vid brustna dammar. Hänvisar även till sammanställningar som gjorts gällande effekter av rivningar av små dammar på strandvegetation, fiskar, ryggradslösa djur och musslor. Bifogat finns referenser till refererad forskning.</p>	<p>Naturvårdsverkets bedömning är att åtgärden i Järle kvarn är sådan att vattenmiljön gynnas av åtgärden, med hänsyn till de arter som förekommer i området.</p>
53	██████████		<p>Framför kritik mot utrivningen. Menar att naturintresse ställs mot kulturintresse. Norconsult berör inte människan som ekosystemfaktor i sitt underlag.</p> <p>Hänvisar till Europeiska Landskapskonventionen (ELC). Menar att det krävs därför ett nära samarbete mellan myndigheter, organisationer,</p>	<p>Naturvårdsverket menar att miljön i Järle kvarn är värdefull ur många olika aspekter, och att även detta inkluderar tillgänglighetsfrågor för besökare och upplevelsevärden. Konsekvenser för naturmiljön har beskrivits i MKB.</p>

			<p>företag och enskilda för att landskapets mångfald av värden ska kunna hanteras på ett hållbart sätt.</p> <p>Frågan om verksamheten inom Järleåns naturreservatet inte är reglerat för all framtid genom beslutet 1976 berörs inte.</p> <p>Hänvisar till Sture Roseens bok "Året vid Kvarnforsen". Menar att om dammen rivas/sänkas riskerar dess musslor störas av föroreningar orsakade av arbeten i vattnet. Exempel på hur flodpärlmusslor tynar där humus och föroreningar stör antyder den förekomst av musslor som läns museets konservator Tore Hansson redovisar från Karlslundsfallen i Örebro.</p>	
56	██████████		<p>För kulturmiljövården är området av största värde. Framför kritik mot ansökan.</p> <p>Det finns veterligen ingen sammanställning av effekten av utrivningar eller någon nationell bild över förhållandena. Klart är dock att både ägare, lokalbefolkning och lokalsamhällen har drabbats negativt. Kulturmiljövården har gång efter annan fått se sina viktiga miljöer förstörda. Det förefaller som om utrivning av dammar står över annan skyddslagstiftning som kulturmiljövårdens.</p> <p><u>Behov av ytterligare inventering</u></p> <p>I en av handlingarna i Järleärendet står det, att det behövs ytterligare inventering. Det vore intressant med en inventering av den befintliga faunan i dammbotten. Det kanske är gjort även om det inte framgår av tillgängligt material. Här har dämmen funnits i minst 500 år – en så lång tidsrymd bör rimligen medföra ett andra förhållanden än i det fritt strömmande vattnet. Vad gäller åberopande av Natura 2000 som motiv, så är frågan om en förändring inom hävd av Natura 2000-områden automatiskt tar över annan, nationell lagstiftning. Det vore i så fall värdefullt att få det prövat.</p>	<p>Åtgärderna har utformats efter många års utredningar och kommunikation med berörda intressen. Intrånget i kulturmiljöförhållandena är mycket begränsade, och de äldre anläggningarna kommer att skyddas och förstärkas samtidigt som dammluckorna tas bort. Åtgärderna föranleds inte bara av värdet av att skapa fria vandringvägar utan även då anläggningen är i stort behov av reparation för att området ska vara säkert att vistas i.</p>

		<p><u>Andra dämmen i Järle å</u> Det finns flera dämmen i Järleån. Två av dess ligger nedströms Järle kvarn. För att nå önskad effekt av utrivningen vid Järle kvarn, måste dessa två också rivas ut. Annars har rivningen av dammen vid Järle kvarn skett i onödan. Det enda rimliga är i dagens situation att avvakta vad som sker vid de nedre dammarna innan man kan få tillstånd att riva ut vid Järle kvarn.</p> <p><u>Brist på lyhördhet</u> Naturvårdsverket har inte varit lyhörda för lokalbefolkningens synpunkter. I Europeiska landskapskonventionen (ECL) poängteras särskilt vikten av att lokalbefolkning skall kunna ha inflytande över utvecklingen i sitt närområde/det som påverkar närområdet. Konventionen är knuten i Europarådet och gäller i Sverige sedan den 1 maj 2011.</p>	<p>Naturvårdsverket beklagar att det uppfattas så, men vill påpeka att information och samråd rörande planerade åtgärder har skett under flera års tid. Naturvårdsverket har beaktat de synpunkter som framkommit och försökt göra en avvägning mellan de olika intressen som finns i området .</p>
--	--	---	---

NACKA TINGSRÄTT
Avdelning 3

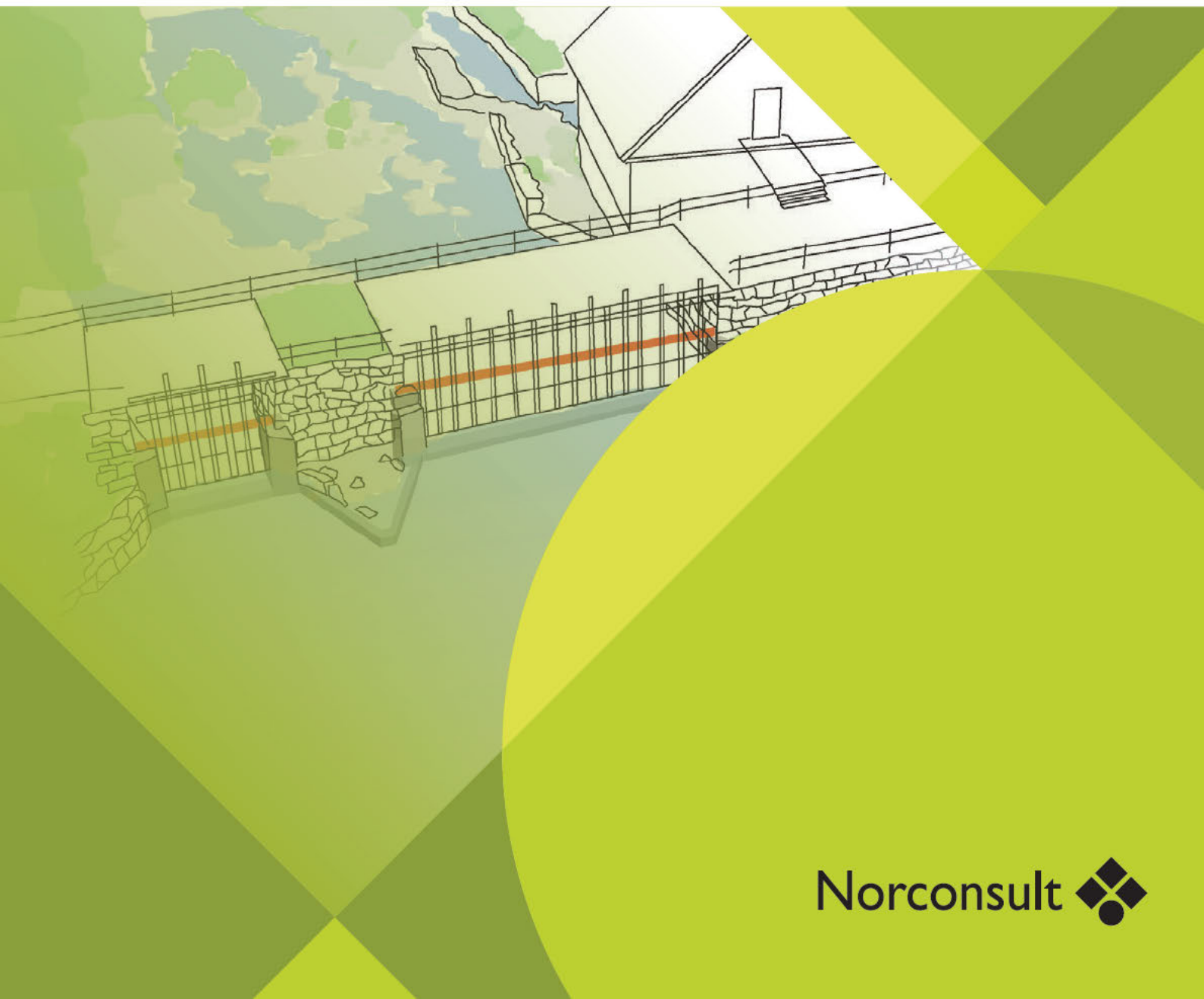
INKOM: 2020-09-18
MÅLNR: M 1785-20
AKTBIL: 73

Naturvårdsverket

► PM Komplettering

Biotopvårdsåtgärder i Järleån vid Järle Kvarn
– angående fiskväg i södra fåran samt
byggnadsteknisk beskrivning

Uppdragsnr. 1043797 Datum 2020-09-11

Uppdragsgivare	Naturvårdsverket / Agnes Advokatbyrå
Kontaktperson	Henrik Malmberg, ombud
Konsult	Norconsult AB, Örebro
Uppdragsledare	Björn Tengelin
Text och redigering	Albin Månsson
Granskning	Petter Norén

Detta dokument är framtaget av Norconsult AB som del av det uppdrag dokumentet gäller. Upphovsrätten tillhör Norconsult. Beställaren har, om inte annat avtalats, endast rätt att använda och kopiera redovisat uppdragsresultat för uppdragets avsedda ändamål.

Innehåll

1	Angående fiskväg i södra fåran	4
1.1	Yttrande från Riksantikvarieämbetet och Nora kommun	4
1.2	Behov av nytt utskov i grunddammen	4
1.2.1	<i>Behov av reglermöjlighet</i>	5
1.2.2	<i>Terrängmodellering och massarbeten</i>	5
1.2.3	<i>Konstruktioner för ändrad strömbild</i>	7
1.2.4	<i>Anlockning till södra fåran</i>	7
1.2.5	<i>Nödvändiga renoveringar vid fortsatt vattenverksamhet</i>	9
1.2.6	<i>Sammanfattade kommentar</i>	9
2	Kompletterande byggnadsteknisk beskrivning	10
2.1	Yttrande från Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen	10
2.2	Kompletterande beskrivning	10
2.2.1	<i>Betongarbeten på utskov</i>	10
2.2.2	<i>Ökad avbördningsförmåga som skydd för kvarvarande anläggning</i>	13
2.2.3	<i>Träränna till kvarnbyggnaden</i>	13
2.2.4	<i>Angående handledare (räcken)</i>	15
2.2.5	<i>Erosionsskydd kring kvarnbyggnaden</i>	16

1 Angående fiskväg i södra fåran

1.1 Yttrande från Riksantikvarieämbetet och Nora kommun

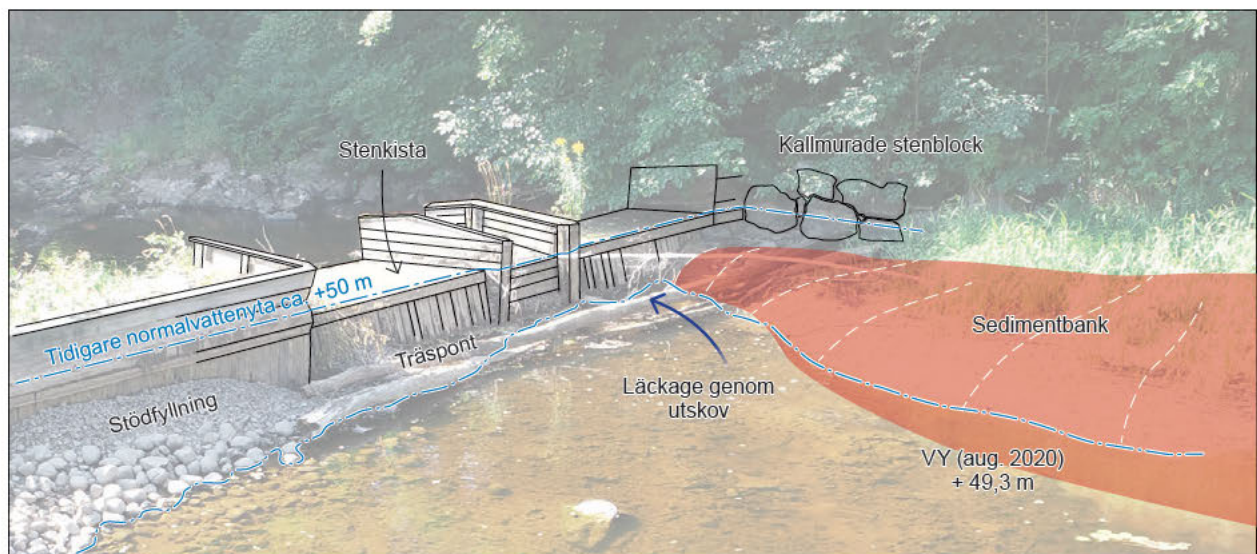
Riksantikvarieämbetet anser att frågan om möjligheterna att anordna en fiskvägslösning i den södra åfåran under stenalvsbron behöver utredas ytterligare (RAÄ:s yttrande, aktbilaga 65). Vidare har Nora kommun anlitat en konsult med uppdrag att presentera översiktliga åtgärdsalternativ för fiskväg (aktbilaga 55) med utgångspunkt att dammens bägge utskov i huvudfåran lämnas intakta, samt att tidigare normalvattenyta på nivå strax över +50 meter bibehålls.

Kommentar

Alternativet med fiskväg i den södra fåran finns i stora drag beskrivet i ansökans redovisning av alternativ, se miljökonsekvensbeskrivningen, kapitel 11.3.1. Åtgärdsalternativet är mycket grundligt utrett, inte minst mot bakgrund av att handlingar till en ansökan om tillstånd för dessa åtgärder togs fram år 2010. Ansökan lämnades dock aldrig in för prövning. Som följd av Riksantikvarieämbetet och Nora kommuns yttranden följer nedan ett förtydligande varför alternativet har förkastats.

1.2 Behov av nytt utskov i grunddammen

För att den södra fåran ska kunna möjliggöra upp- och nedströmsvandring av fisk, samtidigt som anläggningens övriga utskov och tidigare normalvattenstånd bibehålls, erfordras en rad åtgärder. Åtgärder kan delas in tekniska konstruktioner, markarbeten och förändrad reglering/skötsel av dammen. De tekniska konstruktionerna omfattar bland annat ett helt nytt utskov i grunddammen uppströms valvbron. Grunddammens utskov, som anlades på 1970-talet, är i dagsläget i mycket dåligt skick. Omfattande läckage genom träspont och stenkista är idag förekommande.

Figur 1. Grunddammens utskov från 1970-talet (medströmsvy). Norconsult, 2020.

Ett helt nytt utskov behöver i så fall anläggas. För att uppnå en långsiktig teknisk livslängd konstrueras det nya utskovet lämpligen i armerad betong. Betongkonstruktionen kan därefter kläs i träpanel, varvid den visuella karaktären av utskovet inte behöver skilja sig nämnvärt från dagens förhållanden. De geotekniska förutsättningarna för en sådan betongkonstruktion har dock inte undersökts på platsen, och det nya utskovets anslutning till höger respektive vänster befintliga dammanslutningar har ej heller utretts i detalj. Direkt till höger om utskovet i strömningsriktningen finns kallmurade block av äldre karaktär. Ett nytt, tätt utskov kan innebära belastningar och ökat tryck på anslutande dammvallar, varvid även dessa kan behöva förstärkas om normalvattenytan ska bibehållas på nivån strax över cirka +50 meter (**Figur 1**).

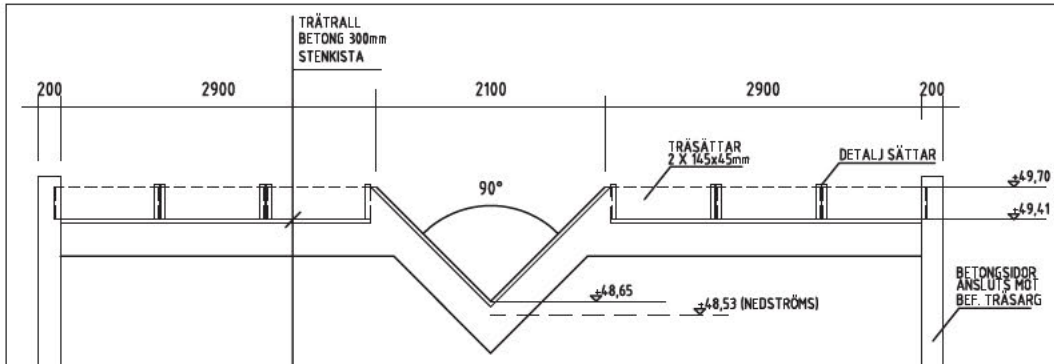
1.2.1 Behov av reglermöjlighet

I befintligt skibordsutskov finns ingen möjlighet att reglera flödet, vilket innebär stora svårigheter att erhålla en vattenföring i fåran som är lämplig för fiskvandring under olika flödesförhållanden. Det nya utskovet behöver således utformas med reglermöjlighet. Så som beskrivet i förarbeten till ansökan år 2010 genomförs detta lämpligen genom att anlägga ett utskovs-V som kan justeras med sättar (se detaljritning i **Figur 2**). Detta innebär samtidigt att kontinuerlig skötsel och manuell hantering av utskovet erfordras vid drift. Hur man tar sig ut till utskovet för manuell reglering av sättar, utan risk för fall eller andra arbetsolyckor, har inte utretts. Sannolikt kan krav ställas på en bättre framkomlighet (gångbro) samt räcke mot uppströms vattenyta längs grunddammens träspont, något som saknas idag.

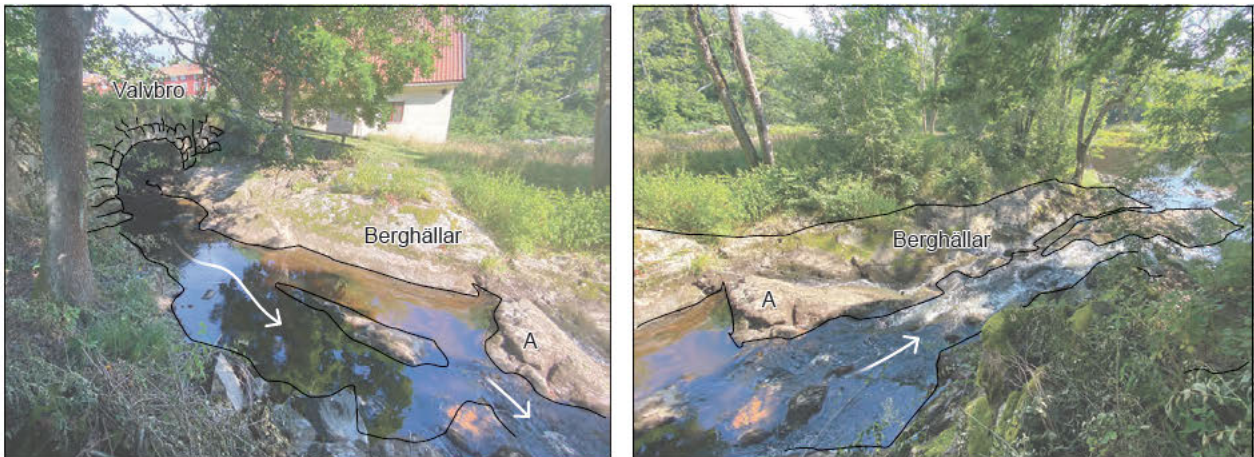
1.2.2 Terrängmodellering och massarbeten

Direkt nedströms grunddammens utskov återfinns en försänkning i fåran, med den lägsta inmätta botten på nivå +47 meter. Åfårans botten stiger därefter mot valvbron till nivå ca. +48,2 meter. Denna fallhöjd mellan uppströms vattenyta (strax över nivå +50 m) och vattenytan kring valvbron (nivå ca. +48,5 m) behöver jämnas ut med omfattande fyllningsmassor för att erhålla en passande lutning. En serie av stentrösklar med fastbultade block föreslogs i förarbetet till ansökan år 2010.

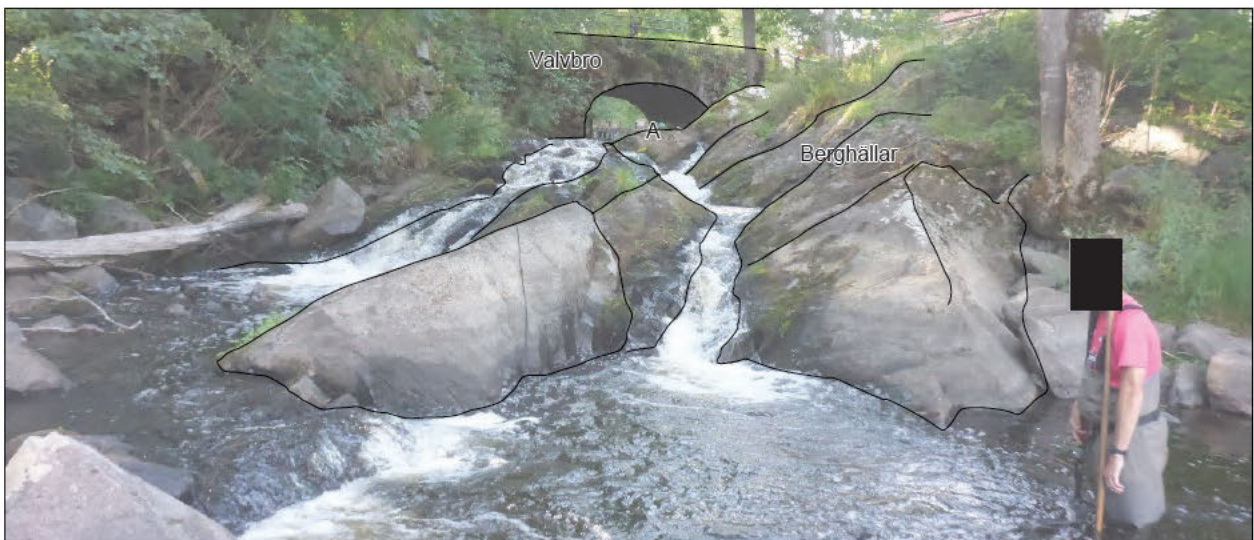
Nedströms valvbron faller sedan fåran brant över berghällar ner mot den nedströmsliggande vattenspegeln öster om Järle kvarn. Fallhöjden mellan uppströms och nedströms vattenyta (från vattensamlingen uppströms valvbron till nedströms vattenspegel) uppgår normalt till cirka 3 meter längs med en sträcka av 45 meter. Medellutningen i denna del av fåran är således kring 6-7%, med en tydlig klack där lutningen överstiger 20% (**Figur 3**). Geometrin på berghällarna och den ojämna bottentopografin skapar ett fåtal kraftiga strömmar med hög vattenhastighet, även vid låga flöden. Det kan konstateras att det råder konsensus kring bedömningen att fåran idag inte medger uppströmspassage av fisk, och att uppströmsvandring av starksimmande arter såsom öring historiskt endast kan ha ägt rum i undantagsfall och vid särskilda flödesförhållanden. Att öring, och andra fiskarter, uppehåller sig direkt nedströms fallet har dock konstaterats bland annat vid genomförd elfiskeundersökning år 2018 (**Figur 4**). En (1) individ av öring påträffades (äldre än årsunge) vid undersökningen.

Figur 2. Detaljrättning på föreslaget, preliminärt utformat utskovs-V i ansökan år 2010. Medströmsvy, Norconsult (2010).

Figur 3. Till vänster: nedströms valvbron, i bakgrunden kvarnbyggnaden. Till höger: brantare del av fårans nedre del till vattenspegeln nedströms dammen. Norconsult, 2020.

Figur 4. Elfiskeundersökning år 2018 vid den södra fårans utlopp i vattenspegeln (motströmsvy). Undersökningen resulterade i fynd av öring, benlöja, stensimpa, abborre, gers, gädda, lake och mört. Från VFK (2018). I bakgrunden valvbron.

1.2.3 Konstruktioner för ändrad strömbild

För att möjliggöra fiskvandring i den södra fåran erfordras därför en fortsatt utjämning av lutningen i syfte att begränsa vattenhastigheten. De vattenpolerade berghällarna visar tydligt att vattenhastigheten i fåran och särskilt vid "ingången" till fåran från nedströmsliggande vatten, är så pass hög att block och stenar kan spolats bort (**Figur 4**). Det bedöms därför inte som möjligt att tröscla upp vattenytan i denna del genom att enbart tillföra nya sten- och grusmassor. Ett bergschakt (eller sprängningsåtgärder) av hållarna skulle kunna medge en bredare fåra, varvid vattenhastigheten skulle kunna reduceras. Det alternativ som bedömdes som mest lämplig i samband med arbetet till ansökan år 2010, var dock att tillföra granitblock i fåran för att på så sätt skapa flera bromsande hinder och en mer gynnsam strömbild. Granitblocken skulle kräva förankring mot hållarna, och den föreslagna metoden var bultning. Ingen närmare detaljprojektering av denna konstruktion togs dock fram inom ramen för ansökan år 2010.

Det kan beskrivas som ett komplext projekt med osäker utgång att på detta sätt – med fastbultade granitblock tillsammans med påförel av nya sten- och grusmassor – totalt ändra strömbilden i fåran så att den blir gynnsam för fiskvandring. Eftersom arbetena behöver ske i torrhet, kan resultatet vad avser granitblockens placering inte heller inspekteras och utvärderas förrän efter att åtgärderna redan är vidtagna och vatten släpps fram. Det föreligger således en risk att utformning, materialval och tillvägagångssätt behöver justeras en eller flera gånger för att strömbilden ska bli optimal och vidare fungera under flera olika flödesförhållanden.

1.2.4 Anlockning till södra fåran

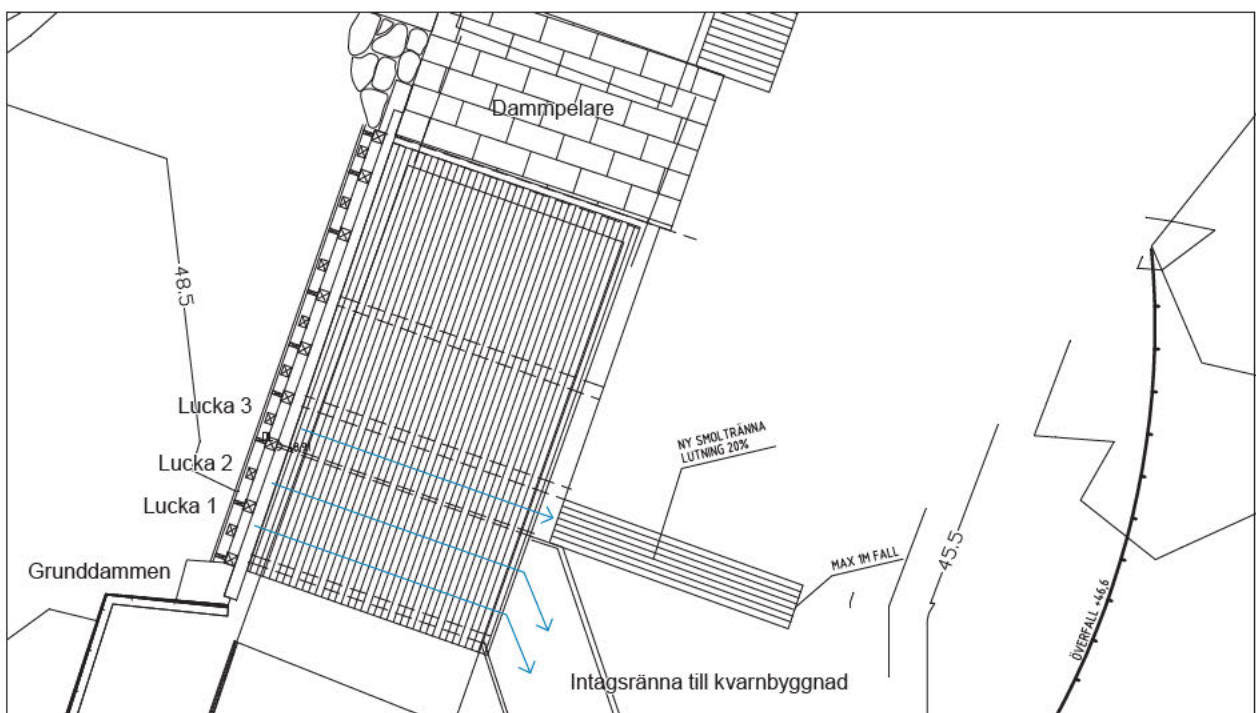
Även om man med dessa nya konstruktioner (nytt utskov, ombildad fåra) kan skapa en morfologi och strömbild som möjliggör en gynnsam fiskpassage i den södra fåran, kvarstår problematiken med anlockning. I ansökan från år 2010 beskrivs att det nya skibordsutskovet kan utformas för att avbörda mellan 3 och 6 m³/s beroende på antalet sättar och när normalvattenyta föreligger. Normalflöde genom mellersta och högra utskovet föreslås i en sådan situation regleras till cirka 0,5 m³/s. Vid högre flöden, företrädesvis under hösten och våren, infaller dock ett betydligt ökat avbördningsbehov genom utskoven i huvudfåran vars luckor måste öppnas. Under relativt långa perioder på året – och då särskilt under den generella vandringstiden för lekande öring under hösten – kommer den kraftigaste strömmen att därför uppstå i huvudfåran.

Anlockningen till den södra fåran, vars mynning ligger knappt 100 meter söder om forsen i huvudfåran, anses med stor sannolikhet som mycket låg under dessa förutsättningar. Enkelt uttryckt kan uppströmsvandrande fisk under dessa förhållanden inte hitta till den anlagda fiskvägen i den södra fåran, utan blir stående i forsen nedströms de centrala utskoven. Även detta bekräftas av elfiskeundersökningen från år 2018. I huvudfårans fors påträffades totalt 22 individer av öring under 2 elfiskeomgångar, varav 5 respektive 3 individer var årsungar (**Figur 5**). Vattenföringen under undersökningstillfället var relativt jämnt fördelad mellan södra fåran respektive huvudfåran. Det naturliga vandringsmönstret för strömlevande fisk i detta område är därmed uppenbart – och helt förväntat – centrerat till Järleåns huvudfåra.

Figur 5. Elfiskeundersökning år 2018 i huvudfårans fors. Från VFK (2018).

Figur 6. Ritning över tidigare planerad smolträna (förlängning av befintlig skibord) i mellersta utskovet. Norconsult (2010).

1.2.5 Nödvändiga renoveringar vid fortsatt vattenverksamhet

En aspekt av alternativet med fiskväg i södra fåran som inte tidigare uppmärksammats, är att alternativet även erfordrar ombyggnationer av övriga byggnadsverk på dammen. Alternativet innebär de facto att hela anläggningen vid Järle kvarndamm behöver renoveras och moderniseras utifrån ett dammägarperspektiv. Den tekniska livslängden på nytt utskov i grunddammen med tillhörande konstruktioner i södra fåran, erfordrar att övriga konstruktionsdelar som är väsentliga för vattenverksamheten också renoveras i sådan omfattning att dess tekniska livslängd förlängs i samma utsträckning. Det är till exempel idag inte möjligt att effektivt reglera vattenståndet uppströms dammen genom justering av spetluckorna, då ett omfattande läckage genom luckorna föreligger. Ett byte av luckor är därför helt nödvändigt för att åtgärdsalternativet med fiskväg i södra fåran ska kunna genomföras.

Därutöver innebär alternativet inget skydd mot nervandrande smolt, som uppenbart riskerar att skadas när de faller från dammluckornas skibord ner mot stenpälsen i huvudfåran. Handlingar till ansökan år 2010 innefattande därför även en ombyggnation och förlängning av skibordet (hela eller delar av skibordet i form av en smolträna) med ett flertal meter ner till åfårans botten, med en maximal lutning på 20% (se ritning i **Figur 6**).

Utöver nya luckor, ombyggt skibord eller smolträna i mellersta utskovet samt en eventuell tillkommande ålyngelledare, föreligger ett behov av renoveringsåtgärder på ytterligare anläggningsdelar om vattenverksamheten ska bedrivas i framtiden (se kap. 2, *kompletterande byggnadsteknisk beskrivning*) – inte minst mot bakgrund av att åtgärdsalternativet med fiskväg i södra fåran kräver en förändrad och betydligt mer aktiv regleringsstrategi.

1.2.6 Sammanfattade kommentar

Ovanstående redogörelse visar tydligt att det föreligger ett flertal tekniska hinder samt platsspecifika förutsättningar som sammantaget leder till slutsatsen att åtgärdsalternativet med fiskväg i södra fåran inte tillräckligt väl uppnår den miljönytta som efterträvas för Natura 2000-området Järleån. Ett långsiktigt bevarande av de värden som Natura 2000-området avser att skydda kan inte säkerställas med alternativet, särskilt inte vid jämförelse med planerad verksamhet som otvetydigt innebär bästa möjliga teknik för att uppnå obehindrad upp- och nedströmspassage av fisk och annan vattenfauna.

2 Kompletterande byggnadsteknisk beskrivning

2.1 Yttrande från Riksantikvarieämbetet och länsstyrelsen

Riksantikvarieämbetet anser att det inför ärendets prövning behövs ett utlåtande av antikvarisk teknisk expertis om förutsättningarna och risken med projektets genomförande vad gäller fundamenten och borttagandet av trösklar som är sammanbyggda med bron (aktbilaga 65). Om det visar sig att fundamenten raderas när åtgärder genomförs, bör villkor gälla att de ska återuppföras med kallmurningsteknik anser RAÄ. Länsstyrelsen anser i yttrande (aktbilaga 35) att det saknas en byggnadsteknisk beskrivning för befintliga konstruktioner och att en undersökning av dammkonstruktionen behöver göras, så att de planerade åtgärderna är möjliga att genomföra utan att dammens konstruktioner som helhet äventyras.

Kommentar

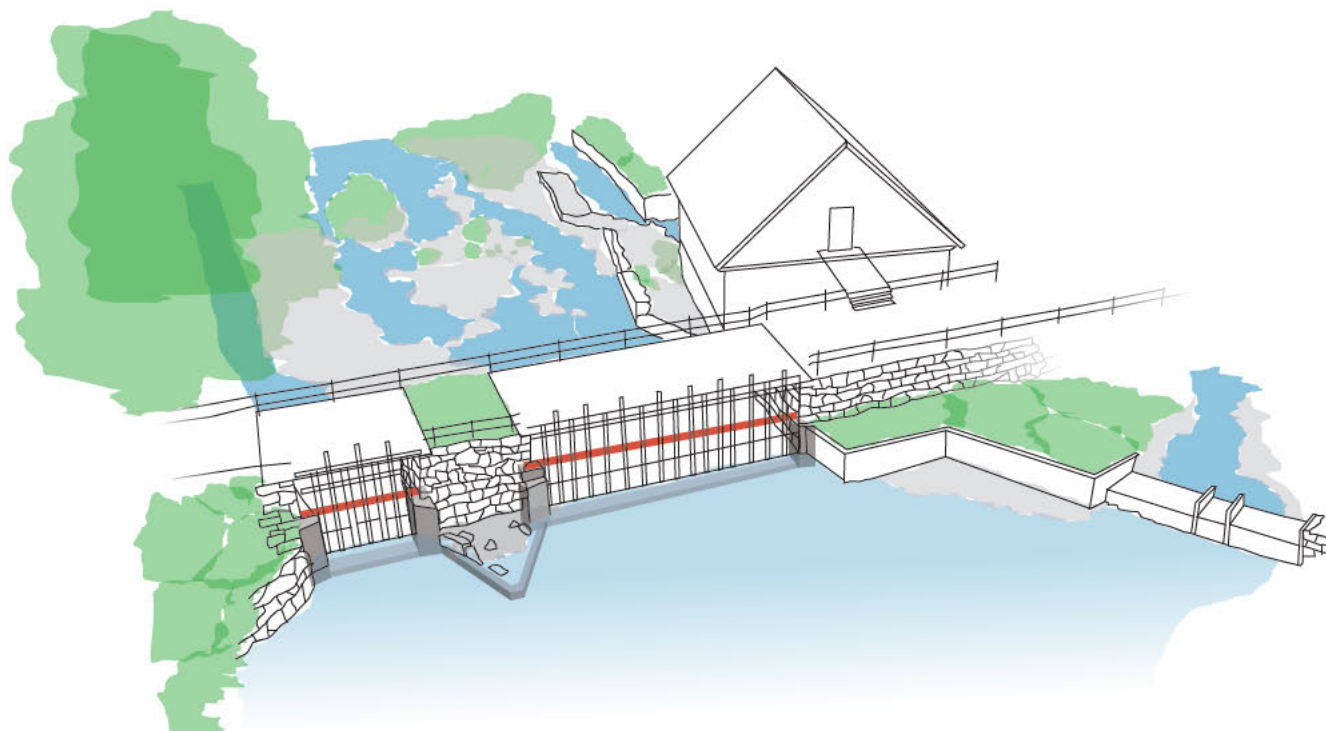
En detaljerad byggnadsteknisk utredning kan och bör först genomföras i samband med planerade åtgärder. Det är inte möjligt att i detalj beskriva uppbyggnaden av tröskeln under skibordet, utan att vattenområdet torrlagts och skibordet rivits ut. En mer detaljerad inspektion av tröskeln (men även luckor, gåt- och bröstbalkar m.m.) som berörs av den planerade utrivningen är således avhängig på att tillstånd för planerad verksamheten medges, så att fångdammar kan anläggas uppströms.

Det föreligger inte någon särskild förutsättning vid Järle som innebär att "dammens konstruktioner som helhet äventyras" (se Länsstyrelsens yttrande) vid ett genomförande av planerad verksamhet. Den planerade tröskelutrivningen och återuppbyggnaden av ett naturligt vattendrag innefattar konventionella arbetsmetoder och tekniker vid restaurering av vattendrag. Att stora delar av ursprunglig anläggning kan lämnas intakta när de inte längre utgör dämmande delar, är idag ett normalt tillvägagångssätt vid dammutrivningar för att ta hänsyn till kulturhistoriska värden.

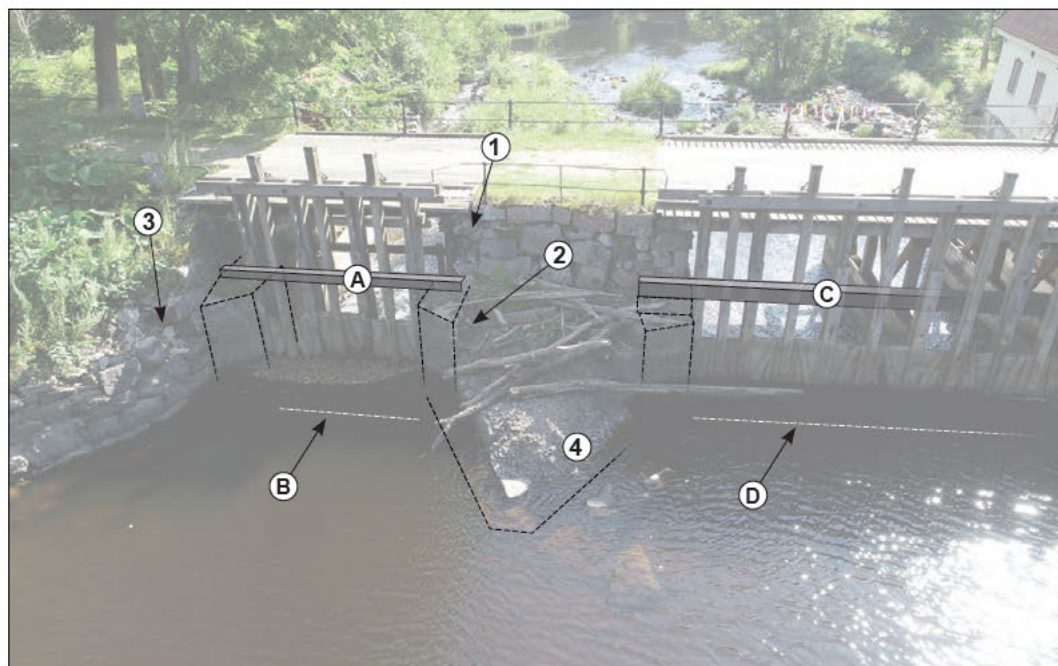
2.2 Kompletterande beskrivning

2.2.1 Betongarbeten på utskov

I diskussionen kring alternativa åtgärder vid Järle kvarndamm måste även dammägarperspektivet beaktas. Dagens anläggning behöver, snarare förr än senare, renoveras om vattenverksamheten ska kunna bedrivas med acceptabel risk. Precis på det sätt som anläggningen återkommande renoverats och moderniserats under den långa period som vattenbruk pågått på platsen. Mot bakgrund av att både Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelsen efterlyser en mer detaljerad beskrivning av befintliga konstruktioner, kan till exempel ett förtydligande lämnas av hur stenmurverket, trösklar och landfästen för bro förstärkts i modern tid med betongarbeten. I **Figur 7** visas hur bröstbalkarna (rödfärgade i illustrationen) vilar på gjutna betongfundament (gråfärgade). Mellan utskoven, som skydd för dammpelaren, har även en strömdelare i betong anlagts mot botten (**Figur 8**). Betong förekommer även i trösklar och som ingjutna plintar för träbrons primärbalkar (**Figur 10**).

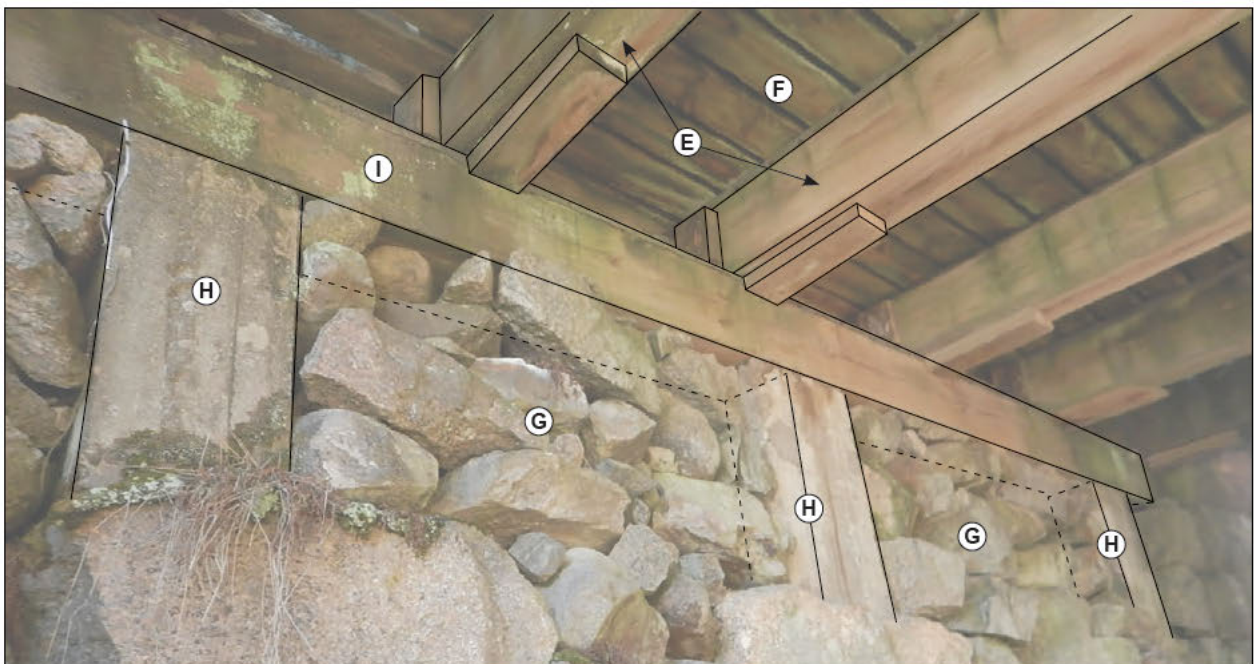
Figur 7. Illustration (medströmsvy) av förekommande betong vid vänster och mellersta utskovet (gråfärgade). Uppströms dammpelaren mellan utskoven finns en strömdelare i betong mot botten. Bröstba kar i rött. Norconsult, 2020.

Figur 8. Vänster utskov och vänster del av mellersta utskov (medströmsvy). Bröstbalkarna (A och C) vilar på betongfundament som förtydligats i figuren med streckad svart linje längs kontur. Betongförstärkning i tröskel i vänster utskov (B) och i mellersta utskovet (D). Exempel på skador som erfordrar åtgärd: (1) saknas stenar i murverk ovanför det högra betongfundamentet i vänster utskov, (2) vittring i betongen, (3) saknas stenar i murverk till vänster om utskovet, samt (4) blockmur i strömdelare raserad.

Figur 9. Sekundärbalkar (E) skarvade i omlott och mellanstöd (D) uppbyggt som fackverkskonstruktion. Bröstbalk (A), gåtbalkar (B) och luckor (C) till vänster i bild. Syllar (F) som bär upp slitplankor (vägbanan). Fotografi från lucka 1 och 2, vy mot norr. Strömningsriktning till höger i bild. Från WSP (2019).

Figur 10. Sekundärbalkar (E) och primärbalk (huvudbalk, I) för träbron samt och landfäste med betongplintar (H) mellan kallmurade stenar och block (G). Från WSP (2019).

Skador på anläggningen

Kring vänster utskov kan skador på dammkonstruktionen observeras, numrerade 1-4 i **Figur 8**. Stenar har rasat från murverket och tydlig vittring av betongfundamenten pågår. Inträngande vatten har lett till kalkurlakning i betongen, vilket generellt medför att hållfastheten försvagas.

Planerad verksamhet innebär att dessa skador åtgärdas. Stenar och block kommer att återplaceras där de saknas, och betongfundamenten kommer i stora delar friställas från vatten när vattenytan sänks vid utrivning av trösklarna. Företrädesvis kommer kallmurningsteknik att tillämpas där så är möjligt vid återuppbyggnad av stenmurverket. Det är däremot ogörligt, som Riksantikvarieämbetet föreslår, att kallmurningsteknik ska gälla som villkor för verksamheten. Dels kan det konstateras att betongarbeten redan förekommer i hög grad på befintlig konstruktion, och dels behöver en återuppbyggnaden ta hänsyn till säkerhetsmässiga aspekter då en ny bro för gång- och cykeltrafik ska anläggas efter att de biotopvårdande åtgärderna vidtagits. Den nya bron ska därutöver anläggas utan mellanstöd i huvudfåran, vilket föranleder åtgärder på befintligt landfäste (**Figur 10**, se även principskiss i **Figur 14**).

Planerad verksamhet bör dock utföras i samverkan med sådan kompetens att alla åtgärder ges en för kulturmiljön lämplig utformning - förslagsvis genom samråd med länsstyrelsen inom ramen för pågående prövning enligt kulturmiljölagen.

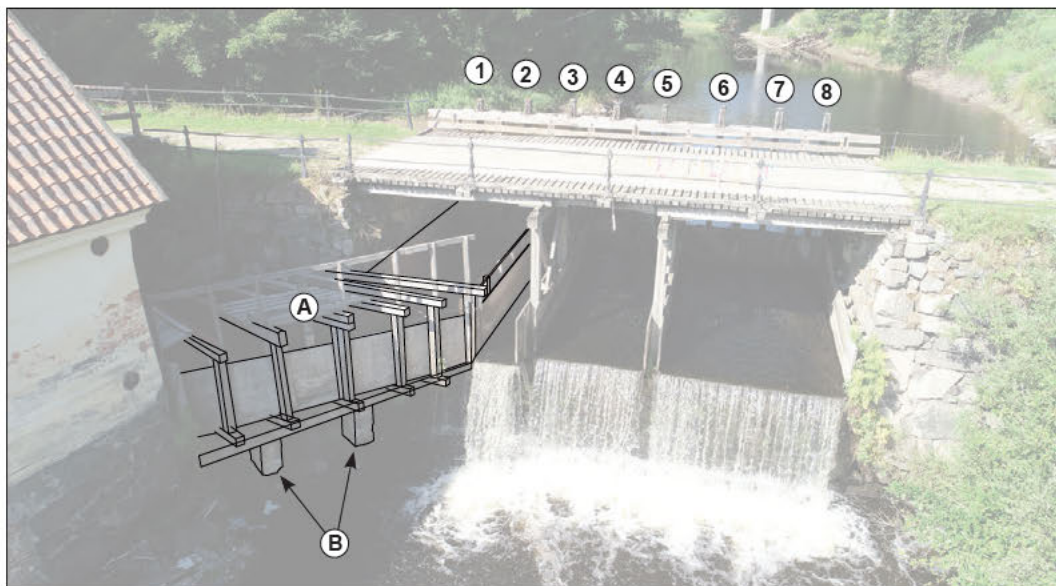
2.2.2 Ökad avbördningsförmåga som skydd för kvarvarande anläggning

Avbördningsförmågan är idag begränsad vid dammen. Enligt beräkningar och praktisk erfarenhet innebär flöden över cirka 20 m³/s att uppströms vattenyta börjar att stiga, även om samtliga luckor är fullt öppna. Enligt teknisk beskrivning till ansökan år 2010 har det under årens lopp inte varit ovanligt med vattennivåer på cirka +51 meter som följd av den begränsade avbördningsförmågan – en uppenbar riskfaktor för dammbrott och haveri. I sammanhanget är det därför nämnvärt att planerad verksamhet innebär en avsevärt större avbördningsförmåga förbi området, och att risken för skada på dammens konstruktioner blir sammantaget mycket lägre när dessa inte längre utgör dämmande delar i Järleån samt att påverkan från erosion blir mycket mindre.

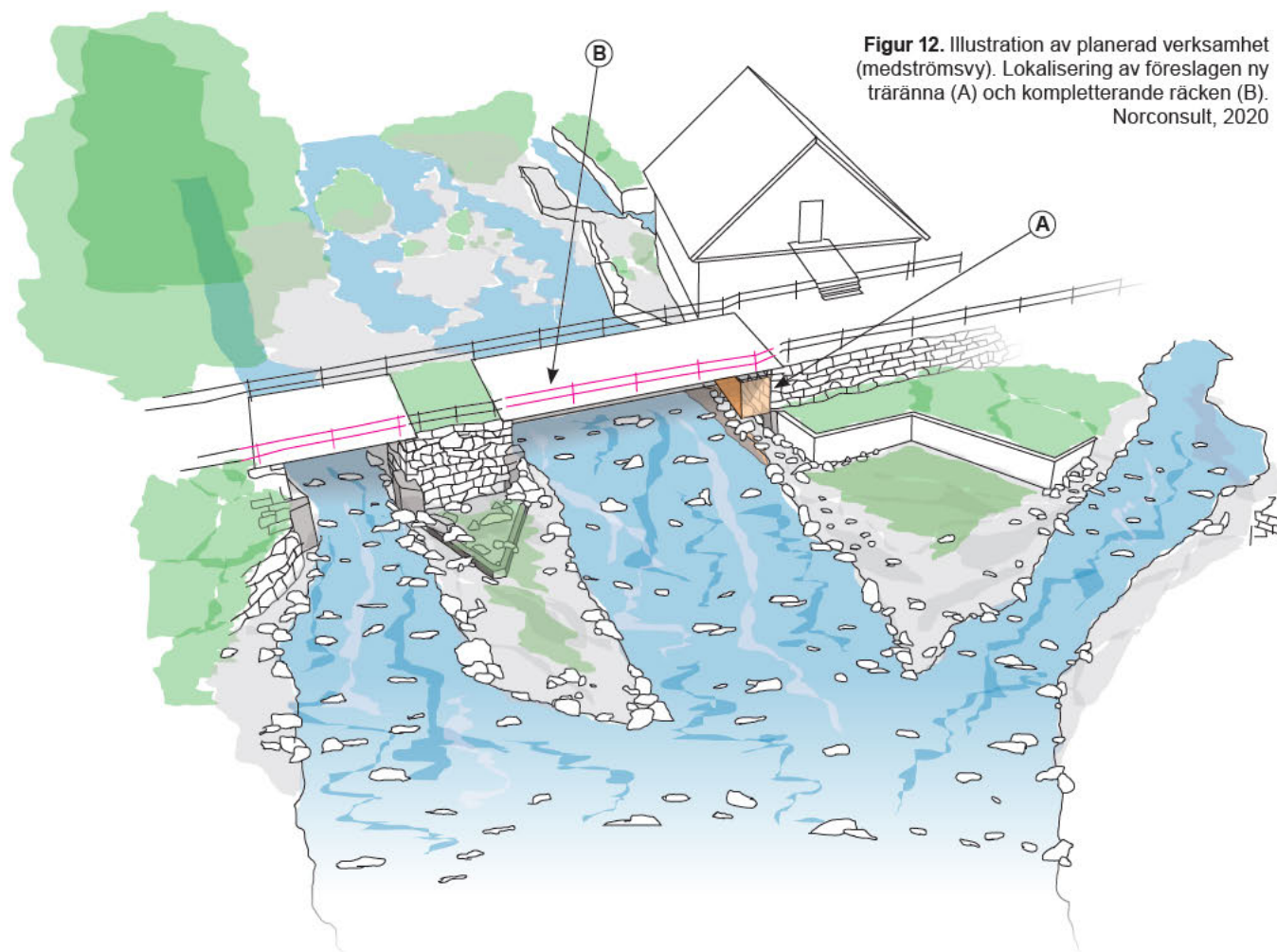
2.2.3 Träränna till kvarnbyggnaden

Riksantikvarieämbetet (och Länsstyrelsen) menar att "intagskanalen" till kvarnbyggnaden bör så långt som möjligt bibehållas för att på så sätt göra det begripligt att det funnits ett inlopp från ån till kvarnbyggnaden. Mer korrekt beskrivet är detta en träränna som ansluter till lucka 1 och 2 från höger till vänster räknat i medströmsvy. Trärännan har ett modernt ursprung och står på betongfundament, se **Figur 11**. Trärännan är i dagsläget i dåligt skick och läcker vatten.

Trärännan kan inte bevaras vid planerad utrivning av mellersta tröskeln. Den planerade naturlika åfåran behöver ta hela utskovets bredd i anspråk för att möjliggöra en säkerställd avbördningsförmåga även vid höga flöden. Som alternativ till Riksantikvarieämbetets önskemål föreslås istället att en ny, smalare träränna anläggs på aktuell plats efter att planerade åtgärder vidtagits. En ny träränna kommer, om den byggs upp på samma höjd som idag, att hamna ovanför högsta förväntade vattenytan vid höga flö-

Figur 11. Befintlig träränna (A) till kvarnbyggnaden till vänster i bild. Trärännan står på betongfundament (B). Luckorna nummerade från 1-8 i mellersta utskovet. Lucka 1 och 2 leder vatten till trärännan. Observera flödet trots stängda luckor. Norconsult, 2020.

Figur 12. Illustration av planerad verksamhet (medströmsvy). Lokalisering av föreslagen ny träränna (A) och kompletterande räcken (B). Norconsult, 2020

den (**Figur 11**). En ny träränna skulle på så sätt inte riskera att dämna eller skadas av vattnet. På vilket sätt en ny träränna förankras mot dammvallen till höger i strömningsriktningen kan planeras först efter rivningsåtgärder genomförts.

2.2.4 Angående handledare (räcken)

I samband med att trädäcket och brobalkar byts ut, behöver befintligt räcke tillfälligtvis monteras ned och lagras. Länsstyrelsen efterfrågar en beskrivning av hur förvaring av bland annat räcket ska genomföras under pågående verksamhet (se aktbilaga 35). Såsom beskrivet i teknisk beskrivning till ansökan kommer lagringsytor att iordningsställas, företrädesvis i direkt närhet till arbetsområdet. En mer exakt lokalisering av förvaringsytor kan i dagsläget inte lämnas. Sökande kommer att ansvara för att utförande entreprenör förvarar räcket och eventuellt andra anläggningsdelar som ska återmonteras på ett säkert sätt så att risk för att skada inte uppstår.

På uppströmssidan av bron kommer gåtbalkar och luckor avlägsnas från dammen. Dessa behöver kompenseras med ett nytt räcke (**Figur 13**). En given målsättning är att det nya räcket ska utformas i samma stil och i samma material (gjutjärn) som befintligt räcke från tidigt 1900-tal.

Under sommaren 2020 bedömde länsstyrelsen (i egenskap av områdesförvaltare) att det förelåg risk för olycka ifall någon lutade sig mot befintligt räcke. Virket i brobanan (slitplank, syll samt reglar på vilka räckesståndare är monterade) har allvarliga rötskador och behöver skiftas ut. Länsstyrelsen monterade därför ett tillfälligt inre räcke på brobanan i väntan på kommande åtgärder. Planerad verksamhet omfattar en helt ny bro där preliminärt allt virke byts ut, vilket möjliggör en återmontering av befintligt och tillkommande räcke. Brobanan med trädäck och syllar kommer att utföras enligt samma gestaltning som idag.

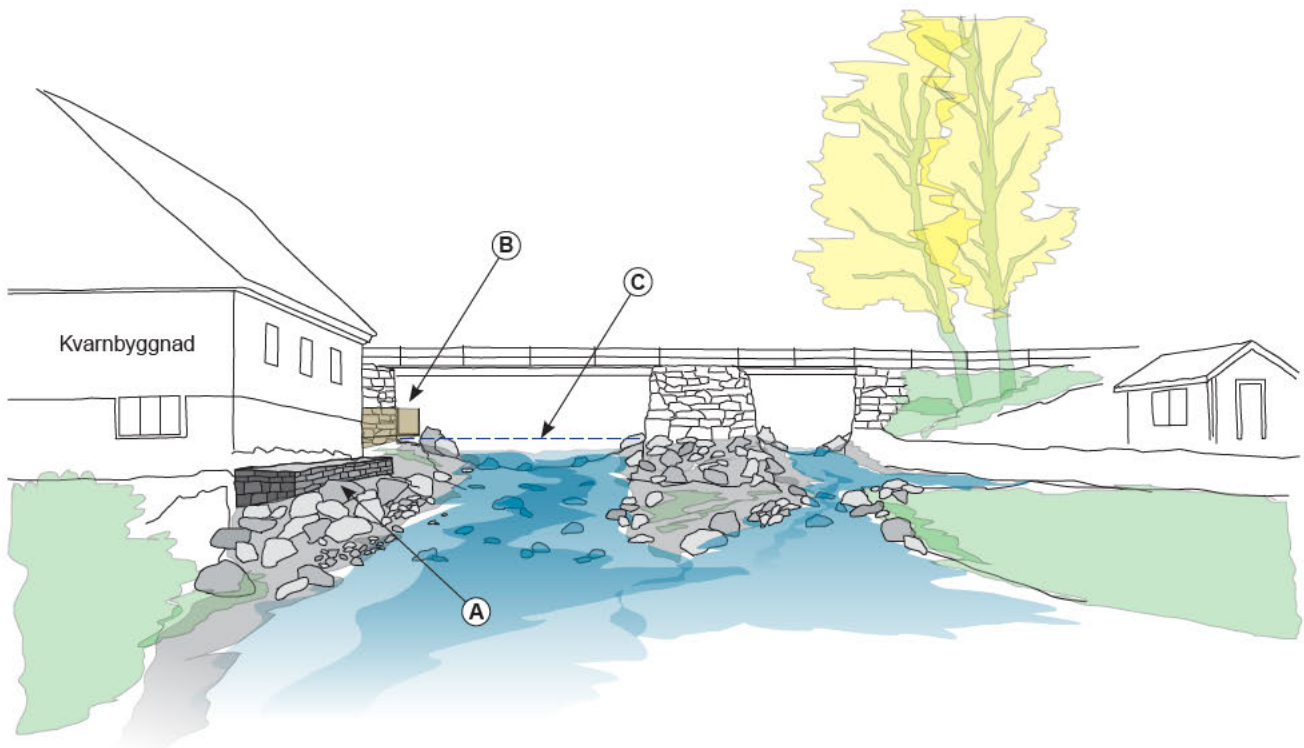

Figur 13. Tillfälligt inre räcke på bron över Järledammen. Augusti, 2020. Foto: Peter Lidman.

2.2.5 Erosionsskydd kring kvarnbyggnaden

Trärännans betongfundament behöver avlägsnas då dessa står i området som är föremål för planerat erosionsskydd på uppströmssidan av kvarnbyggnaden. Planerad verksamhet omfattar tätningsåtgärder som förhindrar pågående läckage genom kvarnens grund. Så mycket som möjligt av synliga delar av planerat erosionsskydd kan och bör utföras som ett stenmurverk för att knyta an till övrig byggnad. Detta illustreras genom en reviderad principskiss av planerad verksamhet, betraktat i motströmsvy i **Figur 14**. I illustrationen visas även föreslaget läge för eventuell ny träränna (se B) ovanför högsta förväntade vattenyta (C).

Figur 14. Illustration av föreslagen gestaltning vid planerad verksamhet (motströmsvy). Erosionsskydd kring kvarnbyggnaden (A) kan utföras delvis som stenmurverk av granitblock för att knyta an till övrig byggnad. En ny träränna (B) kan anläggas för att åskådliggöra tidigare verksamhet. Trärännan hamnar strax ovanför högsta förväntade vattenlinje vid högvattenföring (C). Norconsult, 2020.

